

# BH Putovanja

start

mjesečnik za turizam i zaštitu okoliša



Broj 31

[www.bhputovanja.com](http://www.bhputovanja.com)

BESPLATNO

Foto: Mevludin Mektić

EKIPA MAGAZINA START BIH NA VRHU HERCEGOVINE

## Čvrsnica - planina hajduka i vilenjaka

Jedinstvena prirodna ljepota u Grudama  
Tamo gdje je bačeno muško dijete nastade Krenica

ČUVAJ OKOLIŠ

OTPADNA ULJA U LANCU PREHRANE

# Otpadna ulja u lancu prehrane

Šta su otpadna ulja i kakvu štetu čine po okoliš i zdravlje ljudi? Ko su najveći proizvođači otpadnih ulja u našoj zemlji i kako se ova ulja zbrinjavaju? I, konačno, koje je korake potrebno provesti u cilju postizanja održivog sistema upravljanja otpadnim uljima?

**K**ažu da jedan litar motornog ulja može zagaditi milion litara čiste vode! Takođe kažu i da, ako reciklirate samo osam litara korištenog ulja, možete proizvesti dovoljno struje za potrebe prosječnog domaćinstva za 24 sata. Prema procjenama, potrošnja mazivih ulja u BiH kreće se od 20.000 do 22.000 tona godišnje. Veliki dio otpadnog, odnosno korištenog ulja završi na neadekvatnom mjestu i time dovodi do rizika po okolinu i zdravlje ljudi, te brojne značajne, kratkotrajne i dugotrajne uticaje na okoliš, ako se sa njim postupa i ako se zbrinjava na nekontroliran način. Tako npr. voda koja sadrži samo 1-2 mg mazivog ulja po litru nije prikladna za piće. Zagadenje tla i vode otpadnim uljima negativno utiče na cijelokupnu floru i faunu. Nakon ispuštanja u okoliš, ponkad je potrebno i nekoliko godina da dođe do njihove prirodne degradacije. Zbog svojih svojstava, otpadna ulja su klasificirana kao opasan otpad.

**- Spaljivanje otpadnih mazivih ulja u neodgovarajućim postrojenjima (postrojenja sa termalnim izlazom manjim od 3 MW, temperaturama nižim od 1100°C), kao što su kotlovi i peći za grijanje pojedinačnih radionica, često dovodi do značajnih i nekontroliranih emisija polutanata u zrak, odakle dalje mogu biti udahnuti od strane ljudi ili životinja, ili završiti u tlu ili vodotocima nakon apsorpcije i prenosa kišnim kapima - kaže za magazin Start Azra Bašić, iz Ministarstva okoliša i turizma FBiH. Dodaje i da, kada se štetne supstance nađu u zemljишtu i vodotocima, one u konačnici ulaze u lanac prehrane i dospijevaju u biljke, životinje i, na kraju, ljudi.**

Na osnovu relevantnih propisa koji ma se generalno uređuje oblast upravljanja otpadom u Bosni i Hercegovini, kao što su Zakon o upravljanju otpadom, Zakon o zaštiti životne sredine, Z a k o n

## ► OPERATERI ZA ZBRINJAVANJE

Grioss d.o.o. Grude je jedan od operatera postupanja s otpadnim uljima. U tankvanama za ulje privremeno skladište preuzeta maziva ulja do konačne obrade. Kažu da su se do unazad jedne godine pripremljena maziva ulja izvozila u Austriju i Njemačku na obradu. Grioss u toku jedne godine preuzeće do 200 tona otpadnog ulja. Iz ove kompanije potiču da nisu zadovoljni tim količinama jer su kapaciteti njihovih tankvanama veći. Kao razloge navode da se ulja prodaju za energet i neekološki se spaljuju te da ne postoji ekološki održiv sistem upravljanja

uljnim otpadom.

Inače, ova kompanija se bavi i skupljanjem i ostalog opasnog i neopasnog otpada, privremenim zbrinjavanjem, skladištenjem, obradom otpada po vrstama, konačnim zbrinjavanjem i sanacijom onečišćenog područja na okolišno prihvatljiv način.

**„Postupamo s otpadom na način da smanjujemo količine otpada, svodimo opasne karakteristike na minimum, da obrađujemo otpad na način kojim će se osigurati povrat i ponovna upotreba vrijednog materijala“, kažu iz Griossa.**

o zaštiti vazduha, Zakon o vodama, Pravilnik o kategorizaciji otpada sa listama, Uredba o selektivnom prikupljanju, pakiranju i označavanju otpada, kao i prema definiciji EPA-e, otpadna ulja spadaju u kategoriju „opasnog ili specijalnog otpada“. Najveći proizvođači ovog otpada u našoj zemlji su svi autoservisi i automehaničarske radionice, u kojima se prilikom pružanja usluge zamjenjuju ulja, prikuplja velika količina rabljenih mazivih ulja generiranih od pojedinačnih vlasnika vozila, te od glavnih uvoznika, proizvođača i distributer-a maziva, velikih transportnih preduzeća i ključnih industrijskih korisnika ulja - ujedno velikih generatora rabljenih ulja. U tome prednjače sva tri državna preduzeća za proizvodnju i distribuciju električne energije, prvenstveno sve hidroelektrane i termoelektrane u njihovojoj nadležnosti, rudnici, cementare, kao i veliki industrijski i poljoprivredni proizvođači, građevinski sektor, te velika preduzeća koja se bave eksploatacijom šuma i drvoprerađivačke industrije.

Veliki udio u zagađivanju korištenim uljima ima i stanovništvo, koje zbog loše materijalne situacije, a takođe i nedovoljne edukacije o štetnosti istih, samo vrši zamjenu ulja u svojim automobilima, traktorima i drugim mašinama te jednostavno ulja baca u zemljiste, potoke, rijeke ili kanalizaciju. Jedan dio otpadnih maziva se koristi u druge svrhe (zaštitu drveta, rad poljoprivrednih mašina i uništavanje korova), te indirektno zagađuje zemljiste, vodu i zrak.

Motorno ulje ima vrijednost i kada se korišteno istoči iz motora. Takvo rabljeno ulje može se poslije reciklaze koristiti kao sirovina za mnoge druge proizvode koji su ekološki čisti i u sebi nemaju opasnih materija.

## PROVESTI VIŠE KORAKA

Kada je u pitanju zbrinjavanje ove vrste otpada u našoj zemlji, Azra Bašić ističe da pored pogona za vakuum-destilaciju, deparafinaciju i namješavanje maziva, Rafinerija ulja Modriča takođe ima i pogon za regeneraciju (re-refinaciju) rabljenih ulja, sa maksimalnim kapacitetom od

10.000 tona godišnje.

**- Fabrika c e m e n - ta Lukavac i Fabrika cementa**





Kakanj koriste rabljena ulja kao alternativno gorivo. Izvjesne količine rabljenih ulja se nekontrolisano spaljuju u postrojenjima koja nisu predviđena za tretman ove vrste goriva. Otpadna ulja koja sadrže polihlorirane bifenile (PCB) izvoze se putem operatora ovlaštenih za izvoz opasnog otpada, a to su: Kemis, d.o.o. Lukavac, Grioss, d.o.o. Grude i Kemokop, d.o.o. Tuzla - pojašnjava naša sagovornica.

U cilju postizanja održivog sistema upravljanja otpadnim uljima, Bašić ističe da je neophodno provesti više koraka. Prvi i, kako naša sagovornica kaže, korak od ključne važnosti odnosi se na razvoj i implementaciju neophodne zakonske osnove, prvenstveno podzakonskih akata (provedbenih propisa), kojom će se regulirati odgovornost proizvođača i uvoznika maziva / ulja u skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom, uzimajući u obzir iskušto s uspješnim modelima u drugim evropskim zemljama. Njime će se regulisati i razdvajanje rabljenih ulja na mjestu nastajanja, prema kategoriji ili vrsti ulja, sa ciljem omogućavanja adekvatnog, okolišno prihvatljivog zbrinjavanja. Takođe, ovaj korak podrazumijeva i subvencije / olakšice i finansijsku

potporu za prikupljanje i zbrinjavanje rabljenih ulja (poreske olakšice, upotreba okolinskih fondova), opet uzimajući u obzir uspješne modele u drugim zemljama.

- Ovaj korak je od ključne važnosti s obzirom na to da nije moguće ustaviti efikasan sistem prikupljanja rabljenih ulja bez dobro osmišljene zakonske osnove - kaže Bašić. Ističe da je upravo zbog toga, pri razvoju podzakonskih akata, potrebno analizirati sve relevantne direktive EU, kao i konkretnе zakonske propise koji uspješno funkcioniraju u drugim zemljama. Pored ovoga je neophodno identificirati sistemske nedostatke koji se tiču provođenja zakonskih odredbi, kao i načine da se ti nedostaci prevaziđu. Naša sagovornica nam pojašnjava da se u BiH, osim određenog napretka postignutog u pogledu usvajanja zakonske osnove, ovi koraci do sada nisu poduzeli, i ističe da je potrebno što je prije moguće pristupiti neophodnim aktivnostima u tom smjeru.

- U idealnom slučaju bi bilo poželjno da se prethodno navedeni koraci provode simultano, ali s obzirom na ograničenja u mogućnostima finansiranja i institucionalnom kapacitetu, alternativno bi navedeni hronološki redoslijed aktivnosti bio prihvatljiv - zaključuje Azra Bašić, iz Ministarstva okoliša i turizma FBiH. ●



# Čvrsnica - planina hajduka i vilenjaka

Zaintrigirana legendama o planini Čvrsnici, ekipa magazina Start BiH, pojačana našim poznatim džudistom Amelom Mekićem, bivšim fudbalerom Husnijom Erkočevićem, bivšim američkim vojnikom, lovcem na krokodile u rodnoj Luizijani i bh. zetom Fordom McGuffeejem, odlučila je da se i sama uvjeri u osnovanost ovih narodnih predanja. U osvajanje planine krenuli su hrabro – u dva vikenda i iz dva pravca: zapadna trasa iz pravca Blidinja, odnosno Risovca, i onim težim i zahtjevnim iz Dive Grabovice, preko Zlog potoka i Tisa





► TEKST I FOTO: Mevludin Mekić mevludin@startbih.info

**R**ijetki znaju da je jedan od dijelova čuvene trilogije „Gospodar prstena“ trebao biti sniman na području planine Čvrsnice, tačnije na lokalitetu Hajdučkih vrata. Prema nekim nezvaničnim informacijama, to se nije desilo zbog nepristupačnog terena. Brojne su legende o hajducima, njihovim putešestvijima i zgodama vezane za ovu planinu, koji su našli utočište u njenim njedrima, a najpoznatija je ona o lokalnom hajduku Mijatu Tomiću.

#### OD LJEPOTE VILINSKOG KOLA SE ZANIJEMI

No, legende kažu da su ovu najvišu hercegovačku planinu Čvrsnicu i gorske vile izabrale za svoje stanište, tačnije njene vrhove Veliki Vilinac (2118 m/nv) i Mali Vilinac (1996 m/nv).

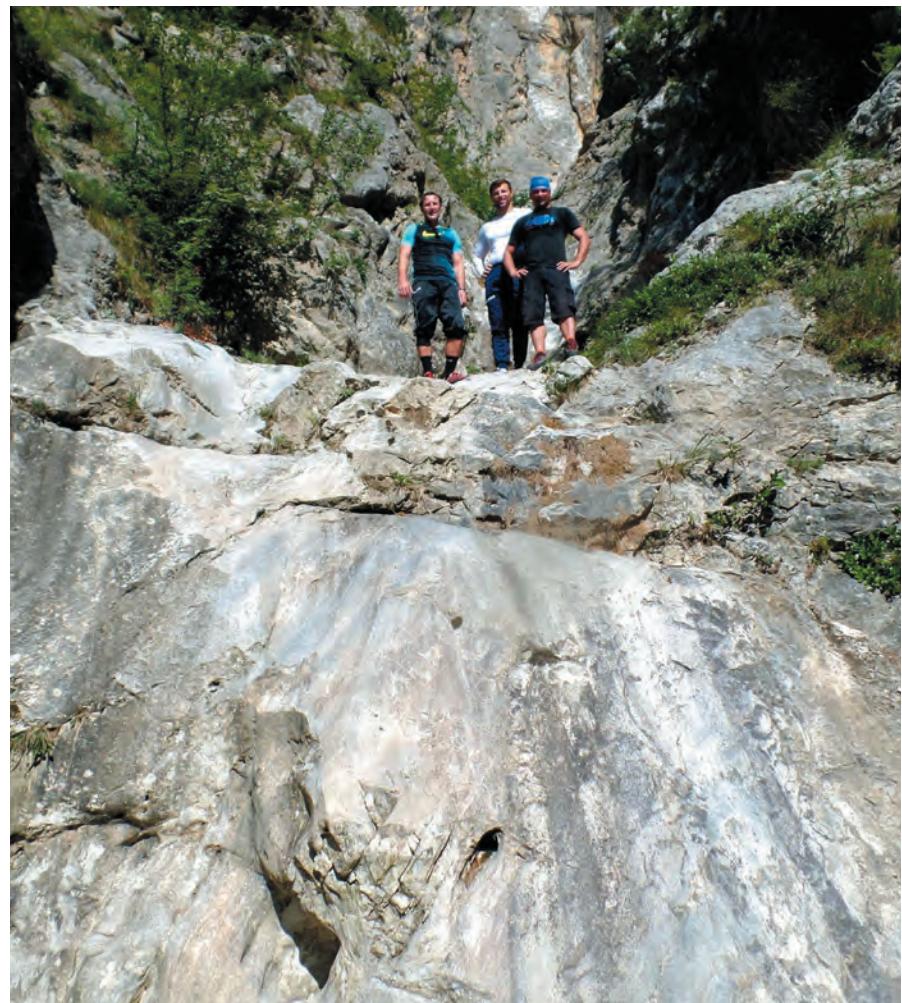
U legendama su gorske vile opisane kao prelijepе djevojke, raspletene dugih zlatnih kosa, koje lutaju planinama i pjevaju sa vjetrovima pjesme koje omamljuju ljude. Pomagale bi dobrim ljudima tako da bi noću obavljale poslove koje oni nisu mogli obaviti po danu, a zle ljude bi kažnjavale tako što su na njih bacale vječito prokletstvo. One lebde oko svoga planinskoga svijeta i pomažu kod ozdravljenja, iscjeljuju rane, pomažu kod raznih tegoba. Žive u pećinama u koje možeš ući samo ako su te vile pozvale, inače nikada više

živ nećeš izaći.

A unutra, u pećini, legende kažu da je čaroban svijet koga samo odabrani vide. Pred većinom se posjetitelja pećina pretvara u labirint iz koga nema izlaza. Gorske vile ples i onaj ko ugleda njihovo vilinsko kolo zanjem od ljepote i do kraja svog života ne prozbori više niti jednu riječ. Zaintrigirana ovim legendama, ekipa ma-

**OMLADINA**  
**Materijal je iznošen na ledima, a zasluge za obnovu pripadaju vrijednoj omladini Jablanice. I danas se još uvijek dorađuje. U povratku smo sreli grupu planinara iz PSD Vilinac koja je iznosila cement u ruksacima**

gazina Start BiH, pojačana našim poznatim džudistom Amelom Mekićem, bivšim fudbalerom „Dansko Randersa“ Husnjom Erkočevićem, bivšim američkim vojnikom, lovcem na krokodile u rodnoj Luisijani i bh. zetom Fordom McGuffejem, odlučila je da se i sama uvjeri u osnovanost



ovih narodnih predanja. U osvajanje planine krenuli smo hrabro – u dva vikenda i iz dva pravca: zapadna trasa iz pravca Blidinja, odnosno Risovca, i onim težim i zahtjevnim iz Dive Grabovice preko Zlog potoka i Tisa.

#### SUHIM KORITOM ZLOG POTOKA

Dobro markiranim stazom u sunčano jutro krećemo iz sela Diva Grabovica te vrlo brzo presahlim koritom, a kasnije kroz šumu izbjijamo do planinarskog bivka Žiško pod Velikim kukom. Ovaj bivak su sagradili učenici i profesori Željezničke industrijske škole iz Sarajeva pa je po njima i dobila naziv. Od bivka staza se račva na dvije strane. Popularno se naziva *Via ferrata*, a mi se penjemo suhim koritom Zlog potoka kroz koji se u proljeće obrušavaju ogromne bujice. Za savladavanje nije potrebno posebno alpinističko znanje ili vještine. Prizori tokom ovog dijela su fascinantni, kao i nakon izlaska u gornje dijelove odale se pružaju prekrasni vidici na doline ispod i okolne litice. Staza je zahtjevna i na nekim dijelovima je postavljena i sajla pa se treba oprezno kretati. Ovo je ujedno i najteža dionica ove naše ture.

Staza je duga 14 kilometara, što i nije puno, ali treba savladati 1400 metara nadmorske visine. Do sada nezapamćeno vredni septembarski dan otežava kretanje, temperatura ide preko četrdesetog podioka, što >



nam zalihe vode prazni znatno brže nego smo planirali. Na ovoj stazi 18. 8. 2002. godine tragično je izgubio život planinar **Salem Zebić Kujta**, član PD Vilinac, padom niz liticu.

Izlazimo na planinsku kuću na Tisama gdje nas je dočekalo kolektivno razočarenje. Kuća je u jako lošem stanju, a voda iz čatrnce u blizini kuće nije baš preporučljiva za piće. Okolina je prepuna razbacanog smeća. Naš plan da ovdje dopunimo zalihe vode je propao pa se ekspedicija neplanirano ovdje završava. Niko od članova ekipa ne krije razočarenje jer su nam cilj bila Hajdučka vrata, za što nam je trebalo još otprilike dva i po do tri sata jakog uspona. Nerado donosimo odluku da se vratimo, preko Žljeba, nazad u Divu Grabovicu. U povratku svraćamo do Vidikovca, u blizini planinske kuće na Žljebu, gdje utiske sumiramo zaključkom da je i ova skraćena tura ipak zadovoljila naše potrebe za

prirodom i društvom. Za sada, naravno. Odmah dogovoramo sljedeći vikend i sljedeće penjanje do našeg cilja uz veće zali-

Muharnicu vodi nas makadamskim putem za Vitlenicu, gdje nakon 3,5 kilometara ostavljamo vozilo. Na ovom putu pažnju nam privlači rampa za sprječavanje nelegalne sječe drveća, koja se sada ne zaključava jer je katanac zahrđao. Tu, kao i mnoge druge informacije, dao nam je Braco Babić, poznati bh. planinar koji nam je i održao teoretski čas pripreme prije puta. Dobro markirana staza u prvom dijelu je lagana i kroz šumske predjele nas vodi ka Maloj vali i Zaglavlju, gdje se nalazi katunište ili bivak koji može poslužiti kao skrovište u slučaju nevremena. Tu susrećemo grupu starijih planinara iz PD Firduz iz Gradačca. Uz planinarski pozdrav (vedro), zaobilazimo ih i nastavljamo svoj put. Sunce počinje da nemilosrdno prži, a dan je nesvakidašnje topao za ovo doba godine, baš kao i prethodni, temperatura ide i do 40. podioka. Poučeni iskustvom iz naše prethodne ture, ovaj put opremili smo se većim i dovoljnim zalihama vode.

## JEZERO

**Nastavljamo u pravcu jezerceta Crvenjak. Prizor je jedinstven, tu pravimo prvu malo veću pauzu za kafu ili čaj koji su neki i zaboravili ponijeti, a neki pronalaze osvježenje u jezeru**

he vode.

Ovoga puta odlučili smo se za pravac Blidinja, odnosno preko Risovca. Od Risovca putokaz s oznakom za



## HAJDUČKA VRATA UMJESTO PANCIRA

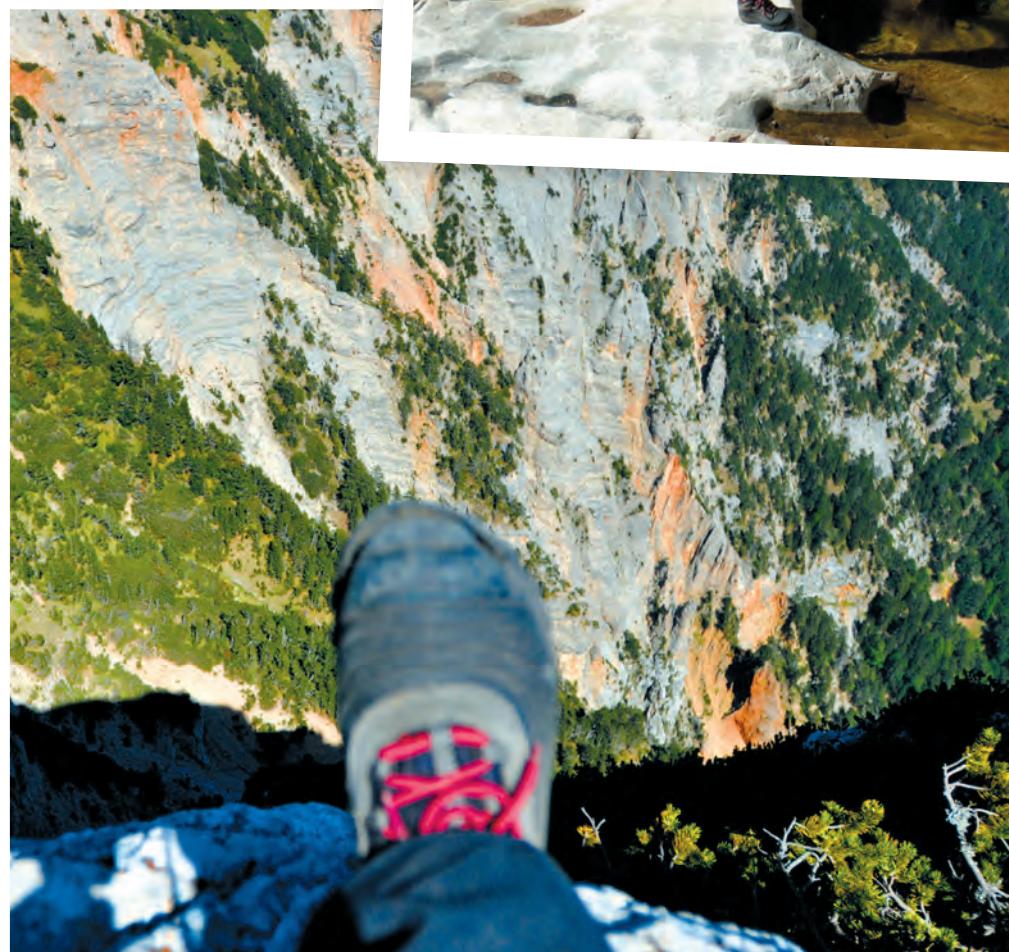
Nastavak dionice je zanimljiv, poprilično kamenit, sa nekoliko uspona. Bez većih problema ekipa stiže do raskrižja Pregon. Tu se put račva, a mi nastavljamo u pravcu jezerceta Crvenjak, koje je na najvećoj nadmorskoj visini (1970 m) u BiH. Prizor je jedinstven, tu pravimo prvu malo veću pauzu za kafu ili čaj koji su neki i zaboravili ponijeti, a neki pronalaze osvježenje u jezeru. Jezero je interesantno posebno zbog toga što, kako kažu upućeni, ne mijenja ni svoj oblik ni količinu vode, ni temperaturu bez obzira na godišnje doba.

Nedugo zatim stigosmo do Hajdučkih vrata koja se nalaze na nadmorskoj visini od 2000 metara i predstavljaju simbol planine Čvrsnice. Jedinstveni kameni prsten koji je priroda formirala i oblikovala



hiljadama godina.

Prema Hajdučkoj legendi, onaj ko prođe kroz Hajdučka vrata otporan je na metke. Zapanjuje svojim položajem jer se nalazi na rubu kanjona dubokog 1800 metara. Žadivljeni smo prizorom pred ovim prekrasnim zdanjem, a pogled luta na Prenj, Velež, Drežnicu, Neretvu... Nakon obaveznog fotografisanja nastavljamo dalje. Svega desetak minuta od



Hajdučkih vrata nalazi se Trinjaca, jedan od vrhova Čvrsnice koji se nalazi na 2045 m. Ekipa dalje nastavlja prema Vidikovcu, iznad stijena Velikog kuka u blizini planinarskog doma. Dom na Vilincu poznat je kao dom na najvišoj nadmorskoj visini u Bosni i Hercegovini, a nalazi se na 1961 m nadmorske visine. Porušen je u ratu, a obnovljen 2010.

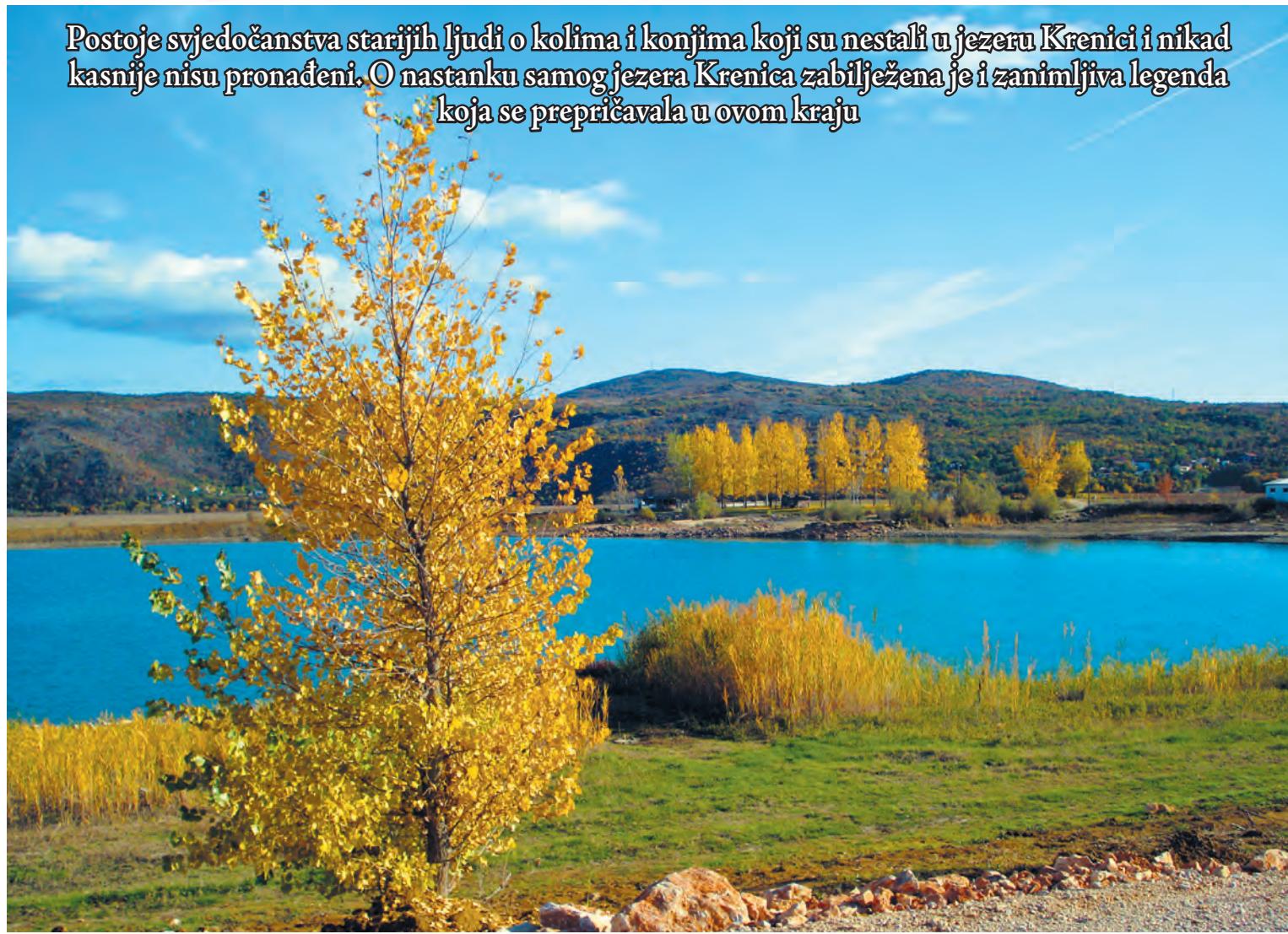
godine. Materijal je iznošen na leđima, a zasluge za obnovu pripadaju vrijednoj omladini Jablanice. I danas se još uviđek dorađuje, u što smo se i sami uvjerili. Naime, u povratku smo sreli grupu planinara iz PSD Vilinac, koji je iznosila cement u ruksacima.

Do vrha idemo uglavnom markiranom stazom praveći manje šortkate, a usput uživamo u pogledu koji je sve ljepši. Za nekih četrdesetak minuta smo na vrhu! Veliki Vilinac (2118 mn/v) je osvojen! Lagani povjetarac puše, ali puno manje nego što smo očekivali. Na Velikom Vilincu pravimo pauzu od 15-ak minuta. Udišemo duboko. Čvrsnica miriše karakterističnim mirisima svog biljnog pokrivača. Sva priča prestaje. Samo gledamo i uživamo u pogledu i mirisu. Ono što nas je dočekalo na vrhu vrijedilo je svake kapi znoja. Nerado se vraćamo nazad, uz zajednički stav da ćemo doći opet.

JEDINSTVENA PRIRODNA LJEPOTA U GRUDAMA

# Tamo gdje je bačeno muško dijete nastade Krenica

Postoje svjedočanstva starijih ljudi o kolima i konjima koji su nestali u jezeru Krenici i nikad kasnije nisu pronađeni. O nastanku samog jezera Krenica zabilježena je i zanimljiva legenda koja se prepričavala u ovom kraju



**J**ezero Krenica u Drinovačkom polju je jedinstvena prirodna ljepota u Grudama. Kružnog je oblika, promjera 300 metara i nikada ne presušuje. Mjerjenja dubine su vršena u više navrata, ali dubinu joj još nisu uspjeli odrediti. Bilo je ronioca koji su probali doći do dna jezera, no nije im to pošlo za rukom. Njihove procjene su se kretale od 40 do čak 200 metara. Od Gruda je ovo jezero udaljeno 12 kilometara. Pune ga podzemni izvori, iako ga okružuju oranice i livate s istočne strane, kao i hrastova šuma sa zapada. Danas je uz jezero izrađen sportski centar, a

uz obalu nasut pjesak tako da je stvorena umjetna plaža. O nastanku samog jezera postoji zanimljiva legenda koja se prepričava u ovom kraju. Hrvatski režiser Antonio Nuić, porijeklom iz Drinovaca, snimio jeigrani film „Kenjac“, čija se radnja odvija u Drinovcima. U njemu se pojavljuje motiv Krenice kao dubokog i tajanstvenog jezera. Mnogi životi su ostali u ovome jezeru, a postoje svjedočanstva starijih ljudi o kolima i konjima koji su nestali u Krenici i nikad kasnije nisu pronađeni. Legenda, pak, ide ovako:

Prije puno godina živio je bogataš Gavan na području današnje Bekije. Dvori mu bijahu smješteni u Drinovačkom polju. Jednog dana dođe sveti Petar, prerušen u prosjaka, Gavanovoženi i kaže: Bog ti dao, bi li mi dala malo kruha da pojedem? Nato mu ona odvrati: Što će meni Bog tvoj dok je meni živ Gavan moj? Sveti Petar tada podigne štap i reče: Od zla roda neka nema poroda! Nastade potres i na mjestu Gavanovih dvora stvorili se jezero. Žena shvati da će se utopiti te uzme svoje dvoje djece i počne bježati. Kada ju je voda suristigla sveti Petar ju je savjetovao:

‘Baci muško dijete, od zla roda neka nema poroda!’ Ona nastavi bježati ne slušajući ga. Stigne sve do brda, kada je voda opet sustigne. Tada baci muško dijete i na mjestu gdje je bačeno muško dijete nastalo je jezero Krenica, put kojim je bježala njegova žena postala je rječica ponornica Matica, a tamo gdje je bacila sina jedinica ponor. U isto vrijeme i u oсталim mjestima gdje je Gavan prebivao stvorila su se jezera. Tako imamo Crveno i Modro jezero u Imotskom, Krenicu kod Prološca kraj Imotskog i veliku kršku udubinu Vrbinu kod zaoseka Blaževića. ●



Živite svoj život,  
zaštićeni od alergije

Za više informacija pitajte svog ljekara ili farmaceuta.



**BERLIN-CHEMIE**

AMBROZIJA - POSTOJI LI RJEŠENJE?

# Upoznaj neprijatele!

Pelud ambrozije jedan je od najjačih alergena koji postoji, pa se zbog toga ova biljka smatra najvećim neprijateljem osoba koje boluju od alergijskih bolesti • Educiranost u BiH o štetnostima ambrozije nedovoljna, tolika da je neki čak užgajaju kao ukrasnu biljku u svome dvorištu • Najbolje je iskorijeniti je uklanjanjem u njenoj najranijoj fazi, ali...



# elja da bi ga uništio

► PIše: Jasmin Džamastagić

**N**edavno je Ministarstvo prostornog uređenja, zaštite okoliša i građenja Kantona Sarajevo uputilo Kantonalnoj upravi za inspekcijske poslove zahtjev za hitno intenziviranje kontrole subjekata koji su obveznici provođenja aktivnosti propisanih Odlukom o mjerama za sprečavanje širenja i uništavanja korovske biljne vrste ambrozije.

Razlozi za upućivanje ovog hitnog zahtjeva, kako su saopštili iz ovog ministarstvu, nalaze se u sedmičnom izvještaju koje im dostavlja Centar za ekologiju i prirodne resurse Prirodno-matematičkog fakulteta u Sarajevu. Naime, ovi nalazi su pokazali uvećanu koncentraciju polena pojedinih vrsta biljaka i proglašen je rani alarm za izuzetno alergenu, korovsku biljku ambroziju. Izmjerene vrijednosti koncentracije polena ambrozije u prvoj sedmici septembra ove godine iznosile su 28 zrna u m<sup>3</sup> zraka na polen stanicu Pofalići i 70 zrna u m<sup>3</sup> zraka na polen stanicu Stari Grad, što može izazvati ozbiljne alergijske reakcije, kazano je. Procijenjeno je i da će ovaj problem trajati i dalje, s obzirom da se cvjetanje ambrozije nastavlja i traje sve do novembra mjeseca.

## SADITI KUKURUZ I PŠENICU

Nekoliko dana prije objave ovog saopštenja, na jednom drugom mjestu, tačnije uz glavnu prometnicu u dužini 15 kilometara od Fojnice do Fojničkog raskršća, odnosno do Kiseljaka, bosanskohercegovačka industrija namještaja „MS&WOOD“ (Majstori i drvo) započela je s akcijom uklanjanja ambrozije na navedenom području i time alarmirala na njeno prisustvo i kroz vlastiti primjer pokazala kako treba djelovati.

- Pretpostavlja se da je samo u Bosni i Hercegovini na ambroziju alergično od 10 do 20% stanovništva. U Semberiji se nalazi najveća koncentracija ambrozije u Evropi. Štetne posljedice alergije koje izaziva ambrozija traju oko četiri mjeseca godišnje, kada je kod oboljelih izraženo umanjenje fizičke sposobnosti. Možemo samo pretpostaviti koje troškove i štete država i društvo mora snositi zbog ambrozije. Pozivam ovom prilikom sve institucije, kompanije i građane

da se pridruže ovoj akciji i da zajedno pokrenemo kampanju čišćenja ambrozije. Umjesto ambrozije posijmo pšenicu i kukuruz jer ih uvozimo - kazao je Muhamed Pilav, direktor ove kompanije, i istakao kako je educiranost u BiH o štetnostima ove biljke nedovoljna, tolika da je neki čak uzgajaju kao ukrasnu biljku u svoje dvorištu. Ovu akciju „MS&WOOD“ je proveo o vlastitom trošku.

Inače, ambrozija se smatra najvećim neprijateljem osoba koje boluju od alergijskih bolesti, s obzirom na to da je pelud ambrozije jedan od najjačih alergena koji postoji. Kao jedan od čestih problema vezanih za ambroziju, uz alergijsku hunjavicu, razvija se i astma. Naši ljekari potvrđuju stalni trend porasta alergijskih bolesti, pa tako i alergije na ambroziju. Zavodi za hitnu medicinsku pomoć u BiH od proljeća do kasne jeseni imaju povećan broj pacijenata sa simptomima alergija.

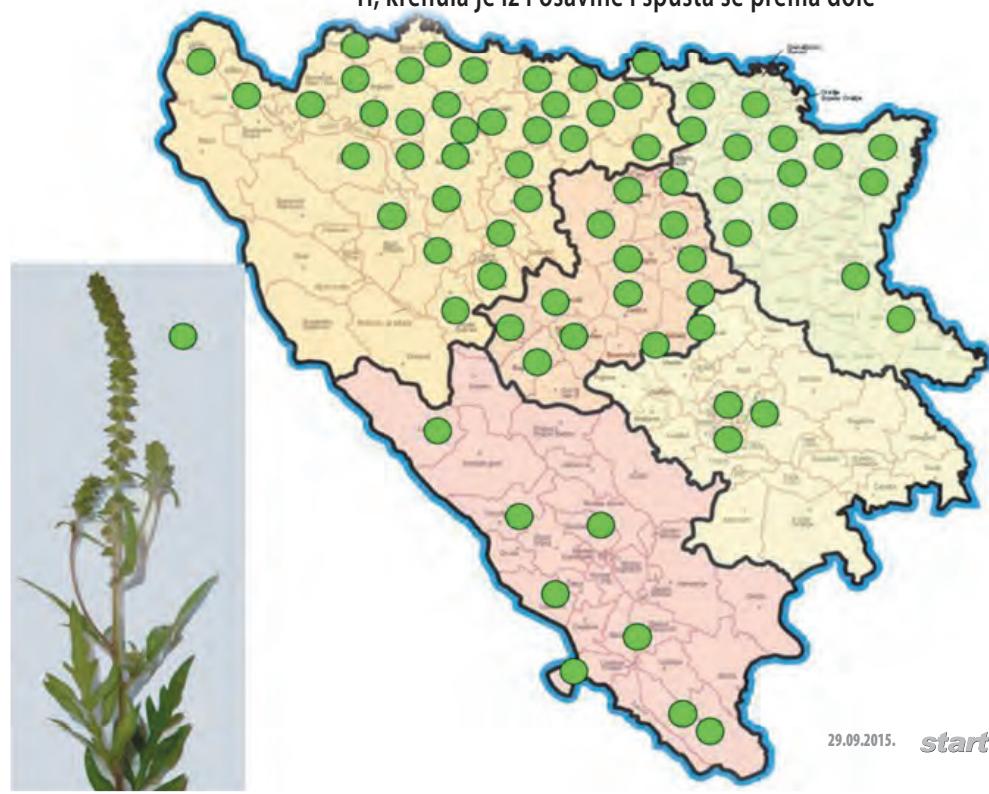
- To primjećujemo i u našem Kabinetu za alergologiju - kazala je Ana-Marija Sulić, specijalistica dermatologije i venerologije iz Klinike za kožne i spolne bolesti SKB Mostar.

Ona ukazuje na značaj podizanja svijesti ljudi o važnosti iskorjenjivanja ambrozije.

- Svaki put kada krenemo razmišljati o svrsi čupanja korova u našoj okolini, dobro se prisjetiti da već 20 do 30 zrnaca peludi ambrozije u prostornom metru zraka može izazvati alergijsku reakciju i simptome rinitisa - kazala je. Stručnjaci kažu da je prevencija invazije najisplativija mjera protiv ove biljke. Neke zemlje su brzo reagovale i uspostavile programe za podizanje svijesti i smjernice za prevenciju, rano otkrivanje i brzo reagovanje. To uključuje informacije i kampanje za podizanje svijesti, ograničavajući nemamerno širenje sjemena ambrozije i



2008. urađena je i karta širenja ambrozije. Situacija se od tada do danas izuzetno promjenila - nagore. Ambrozija se širi, krenula je iz Posavine i srušta se prema dole



**UZ ALERIX® POBIJEDITE SIMPTOME ALERGIJE  
I UŽIVAJTE U ŽIVOTU**



Kraj je ljeta i vrijeme kad počinje cvjetati ambrozija. Ambrozija je jednogodišnji korov koji je u Evropu stigao iz Sjeverne Amerike i od tada se širi velikom brzinom. Brzom širenju pogoduju klimatske promjene sa toplim i suhim ljetima. Ambrozija najbolje raste na sunčanom, nedovoljno obrađenom zemljištu, gdje se lako širi zauzimajući stanište ostalim korovima. Možemo je naći pokraj puteva, željezničkih pruga, u blizini gradilišta i napuštenih objekata ali i u poljima gdje se uzgajaju kukuruz, pšenica, suncokret itd. Počinje cvjetati sredinom augusta proizvodeći veliki broj polenskih zrnaca. Jedna biljka u toku jedne sezone cvjetanja u vazduhu otpusti oko 8 miliona polenskih zrnaca. Polenska zrnca su izuzetno pokretna i mogu se naći na udaljenosti većoj od jedan kilometar, a tome pogoduje aerodinamički oblik polenskog zrnca tj. oblik kuglice sa malim šiljcima na površini. Polen ambrozije je izraziti alergen i dovoljno je od 20 do 30 polenskih zrnaca da kod osjetljive osobe izazove pojavu alergijske reakcije. Procjenjuje

se da 10 do 20% svjetske populacije pati od nekog vrha alergije a od tog broja 75% je alergično na polen ambrozije. Alergija predstavlja pretjeran i nepotreban odgovor imuno-loškog sistema organizma na inače neškodljive faktore iz okruženja. Da li će se kod neke osobe ispoljiti alergija ovisi od kombinacije nasljednih faktora i izloženosti alergenu. Simptomi alergije uključuju kihanje, nadraženo grlo, kašalj, pojačanu sekreciju iz nosa, nadražaj i svrbež očiju, a u težim slučajevima alergija se može ispoljiti kao alergijska astma ili hronični sinuzitis. Zbog izraženih iritirajućih simptoma obojljeni često imaju problema sa nesanicom, glavoboljom ali i padom radne produktivnosti i kvalitete života.

Najefikasnija mjera prevencije bi bila sistematsko uništavanje ambrozije upotreboti herbicida ili čupanje biljke zajedno sa korijenom i to prije početka sezone cvjetanja. Ipak ovo ima ograničeni efekat s obzirom da vjetar može donijeti polenska zrnca s udaljenih područja. Savjetuje se izbjegavati boravak na otvorenom u ranim

jutarnjim satima kada je koncentracija polena najveća, a nakon boravka u prirodi oprati odjeću i kosu kako bi se skinula polenska zrnca. Poželjno je za vrijeme cvjetanja ambrozije boraviti na nadmorskim visinama većim od 800 metara ili na moru, jer tu nema ambrozije ili je imao veoma malo. Jesenske kiše i prvi mrazovi donose olakanje svim oboljelim od alergije uzrokovanje ambrozijom. Od lijekova koji su namijenjeni ublažavanju simptoma alergije najčešće se koriste lijekovi iz grupe antihistaminika.

Alerix® (feksofenadin) je predstavnik novije generacije antihistaminika za sistemsku primjenu i novi proizvod u Bosnalijekovoj liniji bezceptnih lijekova. Alerix® brzo i efikasno ublažava ili u potpunosti otklanja simptome alergijskog rinitisa kao što su: kihanje, curenje iz nosa, svrbež, crvenilo i suzenje očiju, prisik i bol u sinusima. Jedna tableta na dan obezbjeđuje 24-satnu kontrolu simptoma. Za razliku od starijih predstavnika ove grupe lijekova, ne izaziva pospanost niti utiče na sposobnost upravljanja vozilima, pa je lijek izbora za osobe čiji posao zahtijeva pojačanu koncentraciju ili upravljanje motornim vozilima. Ne utiče na srčani ritam. Siguran je za starije pacijente i za pacijente sa oštećenom funkcijom bubrega i/ili jetre, i kod ovih pacijenata nije potrebno prilagođavanje doze. Ne stupa u interakcije (međudjelovanje) sa hranom, alkoholom i lijekovima.

Alerix® je dostupan u svim apotekama bez ljekarskog recepta, a namijenjen je odraslim i djeci starosne dobi 12 godina i više.

praćenje područja sklonim invazijama. U većini evropskih zemalja postoji niz malih preduzeća koja mogu brzo reagirati, odnosno pokositi ambroziju tamo gdje vlasnik ne poštuje zakon ili mu je jednostavnije da površinu pokosi preduzeće, pa da troškove plaćaju preko gradskih uprava. Gradska administracija šalje vlasniku uplatnicu i, ako vlasnik ne uplati iznos, tada postoji mogućnost da on neće moći izvršiti niti jednu finansijsku transakciju, dok ne podmiri taj zaostali račun.

#### AKCIJONI PLAN I STANJE NA TERENU

Zineta Mujaković, šef Odsjeka za očuvanje biološke i pejzažne raznolikosti u Ministarstvu okoliša i turizma FBiH, kaže da je ova biljka izuzetno otporna, te da čak u periodu od 200 godina polenovo zrno ambrozije može biti u fazi mirovanja. Ako joj se ukažu dobri uvijeti ona može ponovo da bukne.

- Ona je kod nas krenula iz Posavine i srušta se prema dole. Migracije, stanovništva, napuštena područja, puno zapuštenog poljoprivrednog područja, tu je jako dobar teren za njeno širenje. Semberija je specifično područje upravo po tome. Ambrozija se širi uz putove, uz doline rijeka. Sada da krenete prema Mostaru naći ćete je uz cestu - upozorava naša sagovornica. Akcijskim planom za upoznavanje javnosti, uništavanje i suzbijanje širenja ambrozije na području FBiH, koji je usvojen 2008. godine Zaključkom Vlade FBiH, data su zaduženja određenim institucijama, a prvenstveno zadatak Ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH da izradi odluku o mjerama za sprječavanje širenja i uništavanje korovske biljne vrste ambrozija. Prva odluka, međutim, nije bila primjenjiva jer nije bilo kaznenih odredbi po kojima bi federalni inspektorat mogao da reaguje. Donesena je nova odluka u 2011. i njome je jasno definisano šta se treba raditi u skladu s Akcionim planom.

- Odluka je stupila na snagu tek 2012. godine, pa je dat rok kantonalnim ministarstvima da izrade plan rada o tome na koji način će se vršiti kartiranje i determinacija površina na kojima se nalazi ambrozija - kaže Mujaković. Ovom odlukom obavezuju se vlasnici, korisnici i oni koji upravljaju određenim zemljišnim površinama,

bez obzira da li se radilo o uređenim ili zapuštenim površinama, na primjenu mjera propisanih za sprečavanje širenja i uništavanje ambrozije. U suprotnom, Odlukom su predviđene i kaznene mjere za prekršaj. U izradi Akcionog plana učestvovali su predstavnici Federalnog ministarstva okoliša i turizma, kao institucije koja je bila zadužena za njegovu izradu, ali i predstavnici federalnih ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, zdravstva, uz angažman vanjskih eksperata.

- Moram naglasti da je rhametli prof. Sulejman Redžić dao veliki doprinos izradi ovog akcionog plana - kaže Mujaković.

U skladu s Akcionim planom, 2008. urađena je i karta širenja ambrozije, međutim i sama Mujaković ističe da se situacija od tada do danas izuzetno promjenila - nagore, te da se ambrozija širi.

- Najviše je imao na ruralnim područjima, u zapuštenim područjima, oko željeznica, kod zapuštenog građevinskog materijala, ako se taj materijal ostavlja kod izrade kuća, pa se šut ne odnese i tu se ona najbolje snalazi. Imamo puno i državnog zemljišta uz pruge, uz asfaltne ceste... Ona se širi tako što mi nogom prenesemo pelud. I to je najgorje, prenosimo je na više nadmorske visine. Uglavnom je ona obitavala na nižim nadmorskim visinama, a podaci sada pokazuju da ona uzima maha i na većim visinama.



Zineta Mujaković: "Potrebna su sredstva, a svi mi imamo mještane"

## MJERE OPREZA ZA OSJETLJIVE

- provjeriti ima li u vašoj okolini ambrozije i kolika je koncentracija polena
- držati zatvorene prozore stana i automobila tokom vožnje
- izbjegavati boravak van stana za vrijeme suhih i vjetrovitih dana izbjegavati jutarnja provjetravanja kada je koncentracija polena najviša
- ne sušiti odjeću izvan kuće jer skuplja polen
- izlaziti u poslijepodnevnim satima, predvečer i poslije kiše, kada je koncentracija polena najmanja
- prati kosu svake večeri, jer se peludna zrnca skupljaju u tjemenu i često prati ruke
- prilikom izlazaka se preporučuje upotreba lokalnog kortikosteroida, te sterilni vazelin ili maslinovo ulje
- provoditi slobodno vrijeme što je moguće češće na planinama, iznad 1.000 metara nadmorske visine, jer nema zagađenja ni cvjetanja
- izbjegavati pušenje, sprejeve protiv insekata i slične iritanse jer povećavaju simptome alergije
- provjeravati peludni kalendar za određeno klimatsko područje

Invazivna je i to je naš veliki problem. Sada je, naprimjer, imamo puno oko Jablaničkog jezera - priča Mujaković.

Napominje da i inspektorat radi na terenu.

- Dobijam informacije sa terena da ljudi svoja poljoprivredna zapuštena zemljišta koja su u privatnom vlasništvu kose, uklanjaju ambroziju, ali to očito nije dovoljno. Trebamo isplanirati u budžetu sredstva isključivo za to, Federalni hidrometeorološki zavod treba odvojiti novac za mjeru jedinicu - za to nema novaca. Trebamo donirati poljoprivrednicima sredstva da se izvrši košnja u ranijoj fazi, odnosno iskorjenjivanje. Za to su nam potrebna sredstva, a svi mi imamo mještane - napominje Mujaković.

### PRENOSIMO JE I NA TOČKOVIMA

Mjere za uklanjanje ambrozije su različite, a najbolja je da se ova biljka iskorijeni uklanjanjem u njenoj najranijoj fazi.

Međutim, naša sagovornica kaže da ju je tada i najteže identificirati jer podsjeća na kadifiku. Što se tiče edukacije stanovništva i zainteresiranih strana, radi se u skladu sa mogućnostima.

- Ali treba pričati stanovništvu, treba educirati djecu u školama, a preko njih rodi-

ambrozije, odnosno za širenje svijesti o sprečavanju širenja ambrozije.

- Dosta se postiglo na tom planu. Imali smo eko-kambove, edukaciju učenika, rađene su radioemisije, imali smo bilborde, objavljivali sve na našoj web-stranici - kaže naša sagovornica. Priča nam kako je i Ministarstvo podržalo određene projekte koji su se bavili na edukaciji učenika, pa preko njih i edukaciji roditelja, čak i sa mogućnošću da se radi i košnja sa ranim fazama čupanja. No, kako to obično biva, nedostatak novca koči sve. Tako navodi primjer projekta iz 2013. godini koji je predložila OŠ Avdo Smajlović iz Sarajeva.

- Odobrite novac, potpišu se ugovori, mi dobijemo informaciju da taj novac još uviđek oni nisu dobili - sliko-



Vrijedne ruke radnika „MS&WOOD“ u akciji uklanjanja ambrozije

telje - dodaje Mujaković.

Pojašnjava nam da se na početku, u periodu 2009-2012. radilo kontinuirano, da su u budžetu Federacije planirana sredstva za sprječavanje širenja

vito pojašnjava Mujaković.

Kaže i da je poražavajuće da se ambrozija širi bez obzira na mještane koje se poduzimaju.

- A, poduzimaju se mještane,

 **UREĐAJ ZA UNIŠTAVANJE AMBROZIJE**



Interesantan podatak je da je pronalazač Miloš Stanković, iz Srbije, razvio u 2014. godini posljednju generaciju uređaja za uništavanje ambrozije koji regulacijom frekvencije i struje uništava ambroziju u korijenu ekološkim putem, bez hemije i pesticida. Trenutno u svijetu ne postoji efikasno rješenje za uništavanje ovog korova. Koriste se pesticidi kojima se zagađuje zemljište, hrana, podzemne pijače vode, košenje ili fizičko čupanje, što nije efikasno jer ambrozija ponovo izrasta i pušta polen u životno okruženje. Uređaj ovog pronalazača se može postaviti na traktor, voz, kamion, na motokultivator, na ručna kolica, a postoji i ručna varijanta.

radimo godišnje izvještaje koje prezentujemo Vladi, šta je urađeno u skladu sa zaduženjima određenih institucija zaduženih **Akcionim planom** - ističe Mujaković. Tako u Izvještaju o provođenju Akcijskog plana od 1. 6. 2014. godine, između ostalog, stoji i da je „Aкционим planom od 26. 3. 2009. godine obaveza Federalnog hidrometeorološkog zavoda nabavka uređaja za mjerjenje koncentracije peludi. Obaveza prema Akcionom planu nije realizirana zbog nedostatka sredstava za kupovinu aparata“. Takođe, jedan od zaključaka Izvještaja je i da „općine na kojima je evidentirana ambrozija trebaju planirati budžetska sredstva za narednu godinu, za sprječavanje širenja i uništavanje korovske biljne vrste *Ambrosia artemisiifolia L.* (ambrozija), koja se nalazi uz rubove saobraćajnica, vodne tokove i željezničke pruge.“

- Nismo ni svjesni koliko je ambroziju lako prenijeti, na točkovima od automobila ona se proširi. Niko ko nema problem s alergijom nije svjestan kakve probleme ova biljka može da izazove i sa kakvom biljkom se moramo boriti - zaključuje Zineta Mujaković. ●

*Zahvaljujemo se Fondu za zaštitu okoliša FBiH na podršci u realizaciji ovog teksta.*



## BANKA NA VAŠEM DLANU **mHYPO – PAMETNO BANKARSTVO**

**Usluga mobilnog bankarstva za fizičke osobe**

- ⦿ sigurno, brzo, jednostavno, uvijek dostupno i povoljnije
- ⦿ kontrolišite stanje i promet po svim prijavljenim računima

- ⦿ plaćajte račune unutar domaćeg platnog prometa ili izvršite kupoprodaju deviza
- ⦿ budite uvijek u toku sa našim najaktuelnijim ponudama
- ⦿ čitajte Hypo novosti, pretražite Hypo bankomate i poslovnice Banke

[www.hypo-alpe-adria.ba](http://www.hypo-alpe-adria.ba) • 070 340 340 •    HypoBiH

UČENICI TREBINJSKE EKONOMSKE ŠKOLE RAZUMIJO PODUZETNIŠTVO

# Brad&pita Company za učenje i budućnost

Maturanti Ekonomski škole iz Trebinja su na 12. Međunarodnom sajmu omladinskih preduzeća u BiH predstavili preduzeće Brad&pita Company i osvojili drugu nagradu za najbolji proizvod. Za naš magazin pričaju o tome kako su došli na ideju i kako su tekle pripreme za sajam

**S**redinom 2015. godine, na 12. Međunarodnom sajmu omladinskih preduzeća u BiH, u konkurenciji 82 tima iz 14 gradova u BiH, među nagrađenima su bili i maturanti Ekonomski škole iz Trebinja, koji su predstavili preduzeće Brad&pita Company i svoj prizvod: dasku i oklagiju za razvijanje tjestova. Osvojili su drugu nagradu za najbolji proizvod.

U ovoj ekipi su, abecednim redom, bili Irina Milošević, Jovan Vikalo, Nikolina Mučibabić, Milica Mumalo i Radovan Uljarević Keka, a sa njima je radila nastavnica Vesna Ninković, koja inače predaje ekonomsku grupu predmeta u sklopu praktične nastave.

- U sklopu praktične nastave učenici formiraju preduzeće za vježbu i rade sve što bi radili da je to preduzeće pravo, a za ova takmičenja, koja organizuje Fondacija Business Inovation Programs (BIP), na bazi tih znanja sa nastave formiraju druga preduzeća i pokazuju sva stečena znanja i naši maturanti svake godine sa tih takmičenja donose nagrade. Ovo je bio 12. put - priča profesorica Ninković.

Kaže da je proces razvoja ideje uvijek zabavan i da je sa djecom lijepo raditi.

## STARU DASKU VRTALI U KUHINJU

Profesorica nam priča kako prvi časovi priprema za takmičenje prođu u razgovorima o tome šta bi se uopšte moglo proizvoditi. Kaže da to obično počinje sa neozbiljnim idejama i mnogo smijeha, ali da se polako izdvoje neke ideje koje onda sazrijevaju.

- Ove godine je neko predlagao proizvod tri u jedan koji bi se sastojao od toalet papira, čačkalice i ne znam čega još - oni su se smijali do suza, a i ja sa njima - kaže profesorica Ninković.

Predložila im je da kod kuće sa svojima razgovaraju o tome da li im je potrebno nešto što nigdje ne mogu da nađu, da kupe



ili slično.

- Neko je došao sa pričom o toj dasci za razvijanje tijesta koja se oštetila, a nema da se kupi i nekako, kroz razgovor o tome kako popraviti ili napraviti novu dasku, neko je pomenuo i oklagiju, pa onda neko da bi bilo dobro da postoji oklagija koja nije obična nego nekako ukrašava tijesto, pa je onda neko spomenuo dvije oklagije, jednu u drugoj... Ideje su jednostavno navirale, bilo ih je mnogo i na kraju smo izdefinišali proizvod: daska se prikači za radnu površinu i ima zaštitni okvir koji sprečava da se brašno prosipa, a ako vam treba veća površina skinete tu zaštitu i možete razvijati veće tijesto. Oklagija je velika i obična, ali unutar nje je manja koja ima brazde kojima pravi šare na tijestu.

### **PROFESORICA**

**„Ove godine je neko predlagao proizvod tri u jedan koji bi se sastojao od toalet papira, čačkalice i ne znam čega još - oni su se smijali do suza, a i ja s njima“**

Htjeli smo da oklagija ima i rezač, ali to je već bilo komplikovano za izvedbu jer i za ovo što smo smislili nismo imali nikoga ko bi nam to mogao napraviti. Naime, proizvode za ova takmičenja obično napravimo sami ovdje u školi, u okviru nastave za neke druge predmete. Dosta zavisi od toga koliko košta sama proizvodnja jer nemamo mnogo novca,



pa tražimo i nešto što nije skupo, što možemo u školi, a nekad nam uradi neko izvan škole koga poznajemo. Ovog puta sam ja zamolila mog strica, koji radi ovdje u Fabrici alata, da nam napravi oklagiju, dasku nam je radio stolar kom smo morali platiti materijal i ruke i zbog toga smo nastojali da sam proizvod bude jeftiniji. Samo ime za kompaniju je nastalo opet kroz šalu. Htjeli smo da bude na našem jeziku, a da je zanimljivo i da asocira na proizvod i da se pamti i onda smo kombinovali i to nas je sve posebno zabavilo - priča Ninković.

Naglašava da su na kraju procesa, na samo takmičenje u Sarajevo, donijeli jedan primjerak svog proizvoda jer nisu imali novca za više primjeraka, a stand su opremili tijestom koje su napravili ranije, kolačima i pecivima koje su spremili kod kuće, ali i brašnom, sjemenkama, reklamnim materijalom, stolnjakom...

**ZAJEDNO PROFESORI I UČENICI**

Jedan od članova ekipe, Radovan Uljarević Keka trenutno nije u biznisu jer se profesionalno bavi sportom, ali se rado sjeća dana tokom kojih su se spremali za takmičenje. - Na ideju smo došli kroz svakodnevni razgovor, kako među članovima grupe,

**KOMPANIJA**

**„Oni prvo definišu poslovnu ideju, potom od nas dobiju određeni novčani iznos, 100 ili 200 KM, i u naredna četiri mjeseca rade kao prava kompanija: istražuju tržište, kupce, dobavljače sirovina, konkurenцију, prave knjigovodstvo“**

tako i sa svojim majkama, bakama... sa svim članovima porodice. Nekako su se nametnuli ovi koji prave tijesto. Oni su nam govorili kako neke savremene podloge nisu dobre, kako su im se ke drvene podloge koje inače koriste oštetile i tako smo došli na ideju da jednu staru drvenu dasku vratimo u kuhinje, ali da je malo osavremenimo. Dodali smo okvir koji sprečava da se brašno rasipa po kuhinji i na samu oklagiju smo dodali razne šare za rezbarenje tjesteta. Na ideju za naziv proizvoda smo došli u jednom od brojnih razgovora i sa mnogo smijeha – u jednom trenutku je jedna od koleginica iz preduzeća dala prijedlog i jednoglasno smo ga prihvatali - priča Radovan. Kaže da je najteže je bilo samo pravljenje proizvoda.

- To je bilo najteže, ali i najzanimljivije. Ipak mislim da smo svi najviše uživali u timskom radu, mi učenici među sobom i sa profesorima u našoj školi koji su nam pomagali svojim sugestijama i kritikama. Bilo je mnogo lijepih trenutaka i mnogo smijeha, ali smo svi radili kao jedan i mislim da smo dobro predstavili našu školu i grad, u najboljem mogućem svjetlu, a mislim da smo dali i jednu dobru ideju za neke nove mlade preduzetnike ili bilo koga ko bi htio da proizvedi ove daske i oklage – priča Radovan. Kaže da, bez obzira na ovo dobro iskušto, nije razmišljaо о tome da se sam bavi preduzetništvom.

- Nisam baš razmišljaо dublje o tome, ali ako mi finansije dozvole, ako bih imao neki početni kapital, mislim da bih htio pokrenuti neki svoj vlastiti biznis. Sad se trenutno bavim profesionalno rukometom i igram za juniorsku reprezentaciju BiH, pa sam fokusiran na to - kaže Radovan.

Profesorica Ninković naglašava da ekipa za takmičenje uvijek broji pet učenika, ali je prošle godine bilo šest članova jer se prijavilo toliko učenika i bilo je teško nekoga odbiti.

- BIP finansira petočlane ekipe, ali se prošle godine prijavilo šest i bilo nam je žao bilo koga odbiti, a kada budu nagrade - ako BIP daje pet, mi finansiramo šestu jer nam je žao da neko ne буде u grupi. Eklipe kreiramo tako što na nastavi objasnimo o čemu se radi i ponudimo svima, a oni se onda sami javi. Nekada formiramo i dvije ekipe ili više - priča Ninković.

Naš sagovornik dodaje da je atmosfera u tim grupama sjajna.

- To su sve dobri učenici, komunikativna djeca koja vole da rade. Ovi tiši se obično ne prijavljuju iako ih mi pozivamo sve. Oni se sjajno zabavljaju na tim našim časovima, igraju se kako dolikuje

ispitivanje, nego praktične radove i oni to lijepo prihvataju, pa svi lijepo rade i imaju dobre ocjene - kaže Ninković.

Fondacija Business Inovation Programs (BIP) je neprofitna fondacija koja, između ostalog, radi na razvoju ljudskih sposobnosti sa ciljem otvaranja novih radnih mesta i ekonomskog razvoja zemlje. Projekte realizuje u Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Srbiji i Iraku, te u Norveškoj. U BiH, između ostalog, organizuju takmičenje srednjoškolaca u poduzetništvu kroz koje je za posljednjih 12 godina prošlo više od 6.000 učenika.

- U našem projektu učestvuje 50-ak škola iz cijele BiH. Svaka ekipa ima jednog do dva nastavnika kao mentore koji su prošli naše treninge i koji kasnije kroz vannastavne aktivnosti sa učenicima simuliraju formiranje i rad preduzeća. Oni prvo definišu poslovnu ideju, potom od nas dobiju određeni novčani iznos, 100 ili 200 KM, i u naredna četiri mjeseca rade kao prava kompanija: istražuju tržište, kupce, dobavljače sirovina, konkurenцијu, prave knjigovodstvo. Ako zarade novac, nama vrati ono što smo im dali na početku i mi to vratimo u fond iz kog finansiramo njihove projekte, a ako ne za-

rade - dovoljno je da posalju izvještaj o tome kako su potrošili novac i šta misle zašto ništa nisu zaradili. Na taj način uče odgovornost i analizu ideje. Paralelno sa našim sajmom svaka škola ima pravo da organizuje svoj sajam i prodaje proizvode ili usluge koje su osmisili u okviru priprema za naš sajam, te da na taj način zarade novac od tih poslovnih ideja - pojašnjava Silba Hajdarov, iz BIP-a. Pripreme za takmičenje traju od oktobra do aprila, a sam takmičarski sajam organizuju u aprilu u Sarajevu i Banjoj Luci, sa tim da učenici dolaze u grad koji im je bliži, bez obzira na to iz kog entiteta dolaze, predstave svoju poslovnu ideju, proizvod ili uslugu, a BIP dodjeljuje nagrade za najbolji poslovni plan, za najbolji stand i logo, za tri najbolja proizvoda ili usluge i jednu nagradu za kompaniju koja je najbolja u svim pobrojanim kategorijama.

- Nagrade su različite. Do prije par godina djeca su išla u kamp u Sutomore i tamo se su sretali sa pobjednicima ovakvog takmičenja iz Srbije i Norveške, ali sada su tamo ova takmičenja ugašena, pa smo malo promijenili nagrade - priča Hajdarov i naglašava da do kraja kalendarske godine počinju pripreme za novo takmičenje i da su svi dobrodušli. ●



njihovom uzrastu, šale... Dok smo, recimo, mi pravili oklage, jedna druga grupa je šila kecelje za domaćice i oni su se igrali i šalili. Mene kao nastavnika to posebno motivira, ali i inače kada kažu da su im časovi prošli brzo, a radimo u blokovima po pet časova, ja znam da im je bilo zanimljivo i da je dobro - priča Ninković. Tvrdi da nema problem zblizavanja sa učenicima i da se njihova dobra saradnja ne odražava na ocjene.

- To su dobra djeca i oni inače vrijedno rade, pa nema potrebe za lošim ocjenama. Mi inače na ovim predmetima praktične nastave nemamo klasične kontrole ili

BISERA VELETANLIĆ, DIVA JUGOSLOVENSKE MUZIKE

# Boje u pjesmama i muzika u slikama

Jedinstvenim glasom i izvođenjem dala je vječni život svojim pjesmama, prije svega baladama.

Tako je velikim slovima upisala svoje ime u vrh jugoslovenske muzike. Glas i interpretaciju gradila je na crnoj muzici, ali za sebe kaže da nije džez pjevačica. Solističkim koncertom u

Budvi ovog ljeta odlučila je da stavi tačku na karijeru

► PIŠE: Vesna Jeličić Vujić

**1** Ovog ljeta u Budvi otvorili ste svoj koncert pjesmom koja počinje riječima „Nikad više, milo moje...“ Rekli ste da tim nastupom stavljate tačku na karijeru?

- Dobila sam vrlo priјatan poziv, vrlo laskav poziv da učestvujem na Festivalu Grad teatar sa svojim koncertom. U početku sam zastala, rekla da neću, jer je to velika odgovornost za mene, ovakvu kakvu sam. Malo

## PO KLJUČU

Najgore mi je bilo kad sam pobijedila za pjesmu Evrovizije 76. sa „Baj, baj, baj“ Sve nagrade sam dobila, 11 nagrada. I dođe glavni producent i kaže: „Nemojte, Bisera, slaviti.“

Zašto? Pa veli, žiri se skupio i dogovorili su da na Evroviziju ide pjesma po ključu! I po ključu su išli Ismeta Dervoz i Ambasadori. I ja ispadoh

sam razmisnila i, onog momenta kad sam prihvatile, počelo je da radi ono moje pačno: da l'ću moći, da l'ću se znojiti, da l'ću da se spotaknem, da l'će grlo da mi zaškripi? Sve u svemu, pristala sam, prestala da pušim, postala nervozna, družila sam se minimalno, svi su mi išli na žive, išla sam na inhalacije. Panika je vladala

sve više i više kako se bližio taj koncert. Sve skupa, to je grozno i onda sam skonala da mi to bude završni koncert jer je to mučenje.

**2** Zašto ste tako strogi prema sebi?

- To je zato što rijetko izlazim na scenu, a zašto je to rijetko, zato što me rijetko zovu. Jer se ne uklapam i nikad se nisam uklapala. Ako ja imam jedan koncert, dva, i ne znam kada će to biti to je pogubno za mene. Da strepim, ne može moja psiha to da nosi, jesam jaka, ali tu sam jako tanka.

Sa muzikom nema mješta „može bit' al' ne mora da znači“, to ne može da prođe. Ja moram da znam.

**3** Bio je to još jedan koncert za uživanje. Pjevali ste sa bendom Vasila Hadžimanova, vašeg sestrića. Nije bilo razloga za strah?

- Prošlo je dobro, hvala dragom Bogu. Najsmješnije je što su se organizatori planšili da li će biti ispunjen prostor. Zovete me, a plaštite se, baš ste simpatični, beskrajno! Publika je bila svuda, čak i na granama, tornjevima, krovovima.

**4** Pobjednička pjesma „Jedno ljeto kасno“, sa Budvanskog festivala 1996. godine, kao da je zatvorila krug na istom mjestu?

- To je festivalska pjesma koja je pobijedila u Budvi te godine, na moje veliko iznenadjenje. Znam već ko uzima nagradu, otišla sam za šank, naručila kokakolu sa džek denijelsom, to mi je doživljaj ritualski, Cukić (Dejan) trči i više: „Ženo, bre, pa ti si pobedila!“ Zezaš, to nije za zezanje, kažem



Izložba u najuglednijoj beogradskoj umjetničkoj galeriji

ja. Zaista, to je jedna moćna pjesma, taj tekst je drugačiji, poruka je drugačija, i harmonski je drugačija. Fenomenalna pjesma, pravio ju je Kornelije Kovač.

**5** Mnogo je balada u vašoj karijeri, velikih hitova koji su postali znakovi jugoslovenske muzike?

- Ja imam jedno deset kompozicija, da budem skromna, koje mogu barabar da stojje na nivou svjetskih pravih hitova. Ne bih rekla evergrin, to je previše. Prije svega ta „Jedno ljeto kasno“, pa „Ručak za dvoje“ - antologička pjesma, ja sam je izvela nevjerovatno.

**6** Svi veliki festivali jugoslovenske muzike bili su vaši: „Opatija“, „Vaš

Imala sam ugovore za turneju po Africi, po Japanu i turneju po A

šlager sezone“, „Beogradsko proleće“, „Zagrebfest“, „Split“, „MESAM“. Nastupali ste i na domaćim izborima za pjesmu Evrovizije. Da li znate koliko ste nagrada dobili?

- Ne znam, jako puno. Najgore mi je bilo kad sam pobijedila za pjesmu Evrovizije 1976. sa „Baj, baj, baj“. Sve nagrade sam dobila, 11 nagrada. U kuhinji Hotela Opatije mi otvorili šampanjac, idemo u Hag, koji je imao pobjednika godinu ranije i bio je red na taj grad da bude domaćin. Tada je Hag bio jako popularan, za razliku od sad. I dođe glavni producent i kaže: „Nemojte, Bisera, slaviti.“ Zašto? Pa veli, žiri se skupio - naša braća Srbi u žiriju - dogovorili da na Evroviziju ide pjesma po ključu! I po ključu su isli Ismeta Dervozi i Ambasadori. I ja ispadoh zato što su oni tako, naprasno, odlučili. A prethodno je bilo proglašenje, i ja proglašena, dobila sve nagrade: aranžman, tekst, interpretacija, stajling, sve, sve. Poslije toga mi slavimo i oni dođu i kažu - puj pike ne važi! „Baj, baj, baj“ je prava pjesma, tu bih sigurno pobijedila ja.

7 *Sara Von vas je pozvala u Ameriku jer, kako je rekla, „nema bijele pjevačice koja tako pjeva džez“. Kako vi sebe vidite?*

- Mene zovu džez pjevačicom. Ja to nisam. Mi nemamo džez pjevačicu, to je sve golo foliranje. Imamo džez muzičare. Ja sam mješavina svega pomalo. Mogu da otpjevam svaku stvar po džez pravilima, ali ja nisam džez pjevačica.

8 *Od koga ste učili, kako ste gradili svoj glas?*

- Gradila sam se na crnoj muzici. Na muzici crnih pjevača, crnih žena, crnih muzičara. Kad čujete te njihove boje glasova, interpretaciju, to njihovo sažimanje, kompletno utapanje u pjesmu, imate utisak da se ta pjesma, sada, u trenutku dok je slušaš, komponuje, na licu mjesta. Tako je oni pjevaju, nije to uvježbano. To je kreacija u trenutku. To me ponijelo i tako sam ja, oprilike, radila. Prilazila sam pjesmi tako što savladam osnovnu melodiju, naučim i onda samo pjevam golu melodiju, bez ukraša. Tako kod kuće pjevam. I onda dođe moment da idem na scenu i sad ja na sceni prvi puta pjevam onako kako krene to iz mene. Ako ne krene iz mene ostaću na goloj pjesmi, sve će biti korektno. Ako krene... onda mi je milijardu puta bilo žao što nismo snimili to što sam otpjevala. Vrlo sam samokritična, vrlo rijetko mislim da ja nešto dobro pjevam.

9 *Među vašim najljepšim pjesmama, prije svega baladama, one su koje su napisali neki od najznačajnijih*

&gt;



**o Americi. Ne, ja sam se pokupila, uzela kofere i došla kući, u Beograd**

**kompozitora, Kornelije Kovač i Arsen Dedić. Ali na samom početku, prvi vaš veliki hit je bila pjesma Gorana Bregovića „Šta ču, nano“, kasnije prerđena i poznatija kao „Lipe cvatu“?**

- (Smije se i pjeva „Šta ču, nano, dragi mi je ljut...“) Boja cijele te stvari je fina. Kod mene je sve u bojama, ja sve vidim u bojama. Boček je svirao gitaru... Ne pomije se više ta prva verzija. Bregović je krao sam sebe.

**10 Baladi, „Ne plaći“ svojim glasom dali ste vječni život. Odlaskom Arsena Dedića kao da je završeno jedno veliko djelo jugoslovenske muzike?**

- To nemojte da me pitate, to je tragedija. Užasno, užasno veliki gubitak. On je bio neiscrpan, što je stariji bio je sve bolji. Ta poezija, ta muzika, to je fantastično. Mislila sam da će se on izvući.

**11 Mnogo je vaših balada koje se pjevaju već nekoliko generacija. Gledate li nekad unazad, da li poželite nešto da promijenite?**

- Kad prođe dosta vremena, neke pjesme koje sam ranije snimila pokušavam da otpjevam kao što sam ih pjevala tada. Naravno da ne mogu, jer ja nikad ne pjevam isto i ponekad mi je žao što ne mogu tako kao što tada jesam. To ti je isto kao sa slikama. Ja se svakih deset godina bavim slikarstvom. Onda vidim neke moje slike koje imaju neki moji prijatelji, ja imam par komada, Senka ima par komada i onda gledam te slike, mislim si: u jeee... kako sam ja to uradila?! Nemam pojma kako sam ja to uradila. Zaista ne znam. Ima nekih slika koje su potpuno koda ih je pravio neki majstor. Ne laskam ja sebi, ne patim od toga, ali dođe mi, ježim se, bokte tvoj, ovo nisam ja, kako sam ja to uspjela? Ne znam.

**12 Imali ste do sada tri zapožene sa mostalne izložbe. Kada ste otkrili taj talent?**

- Puno sam se družila sa slikarima. Kad sam došla iz Njemačke imala sam angžman u Kotoru, ljetna svirka. Tamo je sve počelo. Tamo je bila slikarska kolonija, ja sam bila sa slikarima ako treba da nešto prinesem, da možda skuvam... Onda jednog dana kažem dajte i meni nešto, i daju mi oni po neku boju, dašćicu, četkicu i ja krenem to da čačkam. Onda poneko zaviri, uzvikne: „Da l' si normalna!“ Onda kupimo hamere i ja napravim jedno tridesetak slika. To je frcalo iz mene. U par dana ja sam frcala slike, a onda su slikari dolazili da kažu ne više, da ne pokvarim, a ja ko na mašini. Ne znam kako sam neke slike uradila. Toliko sam valjda akumulirala njihove kreativnosti.

**13 Slikarstvo vas je ozbiljno uzeo. Kada ste napravili prvu izložbu?**

- Prvu izložbu sam napravila u foajeu „Ateljea 212“, zahvaljujući glumcu Bati Stojkoviću Bubuleji. Od Lazara Trifunovića sam dobila kritiku (istoričar umjetnosti i ugledni likovni kritičar, prim. a.). Za decenije pjevanja nisam dobila takvu kritiku kao što sam od njega dobila za tu izložbu!

**14 Gdje se sada nalaze te slike?**

- Ne znam, podijelila sam. Ja rasipam svoj talenat, prosti ga bacam. Onda sam drugu izložbu imala na Platou, gde sam i

poklanjam. Sprijateljila sam se sa galeristima i prošlog ljeta su mi ponudili izložbu. Nisam vjerovala, ipak je to „Singidunum“, pitam ih ponovo je l' to stvarno, možda sam sanjala... I eto izložbe u julu.

**15 Koliko znam, žao vam je i što ne svirate neki instrument?**

- Zato što sam bila budala, lijena. Ja sam išla na časove violine, na časove solo pjevanja. Strašno mi je žao što nisam naučila da sviram.

**16 Bilo vas je na filmu, u slavnoj tv-seriji „Grlom u jagode“. Da li ste sebe vidjeli kao glumicu?**

- Prvo sam to uradila. Prije nego što sam počela da se bavim ozbiljno pjevanjem polagala sam prijemni na Akademiji pa su me odbili. Divno sam govorila tekst i pjesmu sam divno recitovala, samo što je nisam znala napamet. To je bio razlog što me nisu primili. To je poražavajuće, tako da ne bih otišla na Akademiju sve i da sam bila primljena. Ne znam koji tekst sam govorila, koju sam pjesmu recitovala. Ja sam mislila da je važno, da je bitno kako da to izgovorim. Na tome sam radila, nisam nikako radila da učim napamet. Ako nešto mrzim to je napamet učiti.

**17 Vaša porodica je iz svih krajeva Jugoslavije, roditelji su vam po rijeckom iz Bosne, majka se rodila u Sloveniji, sestra Senka Veletanlić je udala za Žafira Hadžimanova, velikog makedonskog kantautora. Vi ste se rodili u Zagrebu. Gdje ste sve živjeli?**

- Rodila sam se u Zagrebu, u bolnici „Rebro“. Djedinjstvo sam provela u Zagrebu, Sarajevu, pa smo se preselili u Sisak. Mladost je opet bila u Zagrebu, poslije Evropa i Beograd od sedamdesetih.

**18 Roditelji vas baš i nisu zamišljali kao umjetnicu. Prvi posao vam je bio u kancelariji, počeli ste kao službenica. Kakva je bila ta karijera?**

- Završila sam na jedvite jade ekonomsku školu. Ništa me nije zanimalo, samo daj da

## MALI

**U kancelariji svi gledamo jedni drugima u potiljak, ja gledam u te potiljke prvi dan, drugi dan... treći ovaj mali iz ladice... I osmi dan idemo na doručak, ja se lijepo pokupim i više se nikad ne vratim. Al' sam dobila parice za tih sedam dana i onda sam mami kupila jedan mali ventilator. To je nezaboravno**

pjevala desetak godina E, to je bila sjajna izložba, služili smo kruh i mast, fino se pi-jucka uz to. I treća sada u „Singidunumu“.

**15 U katalogu za posljednju izložbu „Muzika na platnu“, pored ostalog, piše: „Izgleda da ona slika po zakonima muzike, oblici ovih slika kreću se sa zvukom.“ Kako ste stigli do „Singidunuma“, najuglednije beogradske umjetničke galerije?**

- Često idem u tu galeriju, gledam mlade slikare, vajare, ima mnogo lijepih stvari, često kupim ponešto za poklon. Volim da



se pjeva, potpuno sam bila predata svojoj prirodi. Senka je već studirala ekonomiju. Zadatak porodice, oca i majke je bio da me izvedu na put i onda sam ja završila ekonomsku školu. Mama je bila medicinska sestra u medicinskom centru Šalata i uspjela je da me zaposli u Šalati, u administraciji. Mama, najsrećnija žena na svijetu, tata takođe. Imala sam mali žuti tranzistor telefunken, držim ga u radnom stolu, povremeno puštam muziku. U kancelariji svi gledamo jedni drugima u potiljak, ja gledam u te potiljke prvi dan, drugi dan... treći ovaj mali iz ladice... I osmi dan idemo na doručak, ja se lijepo pokupim i više se nikad ne vratim. Al' sam dobila parice za tih sedam dana i onda sam mami kupila jedan mali ventilator. To je nezaboravno.

**20 I onda krećete za svojom zvijezdom vodiljom?**

- Koja zvijezda, a još manje vodilja! Ne volim te stereotipe. Onda krećem trbuhom za kruhom! Ne mogu da kažem šta sam tada mislila, jer da sam mislila radila bih, a onda to ne bih bila ja. Otišla sam u Zagreb, tamo sam tražila gajbu, pa sam počela kobajagi da radim, da pjevam. Bila je tada estrada pa kad ne dođeš na probu uzmu ti penale. Honorari, jad i bijeda, a neko ti ga uzme jer si zakanonio. Dovede mene život u Beograd, iz Beograda sam otišla za Njemačku, gostovala sam u Luksemburgu na radiju. Bila sam u Libiji, u Italiji sam pjevala.

**21 U Njemačkoj ste pjevali u američkim klubovima. Mogli ste da odete u Ameriku?**

- Mogla sam da odem gdje sam htjela. Odjednom se prepadneš! Gdje ću ja sama sa ovim svijetom sa kojim bih trebala ići, niti ja znam taj svijet osim što sviramo zajedno. Trebalo je da idem sa horom i orkestrom Horsta Jankovskog, sa najvećim džez muzičarima iz Amerike. Jankovski je bio za Evropu kao što je bio Kvinsi Džons za Ameriku. Imala sam ugovore za turneju po Africi, po Japanu i turneju po Americi. Ne, ja sam se pokupila, uzela kofere i došla kući, u Beograd.

**22 To je bio radikalni zaokret koji vam je odredio karijeru?**

- Svi su se hvatali za glavu, i oni tamo i ovi ovdje, kad sam rekla šta sam odbila. Uradila sam to iz privatnih razloga.

**23 Vaš intimni život je ostao van scene?**

- Uvijek bio i biće. Moj život je samo moje i ničije više. Mogu da ga podijelim sa prijateljima. Ta potreba da se dokazuješ sebi i drugima time što ćeš pokazivati svoj veš, mislim da je to pitanje nekulturne, da je to nevaspitano. Danas je drugačije, najbitnije je da izađu tračevi. To se pretvorilo u prostakluk, pornografski jezik,

golotinju bez pardona, kao ono što gledamo u „Farmi“, „Velikom bratu“. Koji su to ljudi, to je zastrašujuće.

**24 Kako ste nastavili u Beogradu?** I u Beogradu je počelo sjajno, fenomenalno, a onda je osamdesetih odjednom sve počelo da ide nizbrdo. Čim su me naujušili kakva sam, šta hoću, šta neću, počelo je malo pomalo i devedesetih je bilo baš onako teško. Onda sam opet bila pozivana da nastupam. To tako ide, čas si gore čas si dole. Žašto si gore to znaš, a ne znaš zašto si dole.

**25 U jugoslovenskoj muzici vaše ime je među najslavnijima. Posljednjih nekoliko godina ponovo ste punili sale na solističkim koncertima u Beogradu, publika vas se uželjela. Pjevali ste u punom sjaju. Kakvi su vaši utisci?**

- Nisam sjajna, ali djelujem sjajno. Kad pjevam ja pratim to svoje pjevanje, pratim taj svoj glas, idem malo gore pa vidim da će da škripi pa



se vratim. To se čak i ne priča. Ali najveća moja umjetnost je što ništa ne krijem, ne pravim se važna.

**26 Pravo vraćanje u orbitu bio je međuhabit „Nešto sasvim izvjesno“, koji ste izveli zajedno sa momcima iz benda Darkwood dub. Na tome se završilo?**

- Oni su prvo zvali Vasila da dođe u njihovu grupu. Vasil im je mnogo uradio, a onda su htjeli i mene. Ja sam išla zahvaljujući Vasilu. On kaže: „Ajde, Bibi, možeš ti to.“ Velim, ako Vasil može onda mogu i ja. Kad ste posljednji put čuli tu pjesmu?! A onda je bila dvjesti puta na dan, pošto je to urađeno maestralno.

**27 Svako od nas zna muziku koja ga vezuje za neku snažnu emociju. Da li ste u svojim pjesmama ispričali svoju intimnu priču?**

- Svaka je dio moje priče, od ovih big pjesama, od ovih snažnih, jakih. Svaka, bez obzira što to nisu moji tekstovi. To je za

mene pravljeno i ja sam u svakoj toj pjesmi. Osim toga, ona koja to nije, ja je doživljavam tako. Ja ne umijem da to bude profi, a da pjesma nije prošla kroz mene.

**28 Šta pjevate kod kuće, koja je vaša muzika?**

- Slušam obojene, oni imaju drugačije postavljeno grlo i to što izlazi iz grla sve je drugačije. Mene to fascinira. De Lariz, Čaka Kan, ona je džez pop. One tako džez pjevaju da se smrzneš. Indiaerija je fenomenalna kompozitorka i pjevač. Meri Džej Blajdž ona je uf, boli glava. Ja sam se zadržala na ovima koje su meni potaman, ali ima i ovih mladih koji su odlični. Od bijelih ima 2-3 koje su O. K.

**29 Malo ljudi zna za vašu strast za fudbal. Kako ste postali navijač?**

- To je počelo u vrijeme devedesetih, kad nismo ništa imali pa smo gledali fudbal na Evroviziji. Tako sam ja gledala, ne zbog fudbala nego zbog te radosti, mene je pljenila ta masa koja se raduje, koja se veseli kad se zabije gol. Meni je to bilo fascinantno. Valjda smo ovde bili toliko jadni i bijedni. Nisam znala šta je radost, šta je veselje, grupno, kolektivno. Ja sam tako gledala tu radost, taj zeleni teren, mene su te boje fascinirale i mic po mic tako sam se uhvatila. Sad navijam za Barselonu, odnosno za Mesiju, od glave do pete. Tog malog Mesiju, mrvice jedna, koji samo plete tu lopticu. Volim fudbal, volim tu igru, to oslobađanje sebe od sebe samog.

**30 Kada ste odahnuli od muzike, stresa od koncerta, šta sada radite?**

- Ne radim ništa, sad uživam, prepustena sebi samoj. Sad s jeseni počinjem šetnju na Adi. Idem ujutro, napravim krug oko jezera, sat i po dobrog hoda, brojim korake i vratim se kući. To je najčistiji dio dana, miriši sve, ptice. Dobro je za cijelo tijelo, pogotovo za glavu. Volim jeko da idem na pijacu, volim da idem u crkvu, volim da idem u pozorište, volim da idem na izložbe.

**31 Ne idete u kafanu, niste kafanski boem?**

- Ne. Ne leži mi ta muzika, da ne vrijedi. Počela sam po američkim klubovima, meni je to bliska muzika, mogu ići u kafanu ako se svira takva muzika, al' to se ne svira.

**32 Vasil je rekao da će pokušati da vas nagovori da nastavite pjevanje, da Budva bude samo vaš prvi oproštajni koncert. Možda oproštajna turneja?**

- (Smeje se) I onda se tako oprštam od same sebe...

**33 Da li bi došli na koncert u Sarajevo?**

- Pa...bojam se... da l' ću ja to moći... ●

## DAN U ZOOLOŠKOM VRTU



Foto: Mevludin Mekić

# Mjesto rekreacije, z

Kroz zanimljivu šetnju jednim zoološkim vrtom u BiH našu novinarsku ekipu proveli su upravnik i radnici Rekreativno-zabavnog centra Pionirska dolina i zoo-vrta. Oni brinu o čistoći, ishrani i zdravlju 560 životinja i 56 životinjskih vrsta. Priče o lavu Rilyju, lavici Sarajčici, malenoj Piolini, medvjedici Sanji i njenoj porodici, prinovama lemura, mitu o lamama, zebri u snijegu... zasigurno će vas razveseliti

► PIŠE: Zdravko Čupović zdravko@startbih.info

**P**oznati američki TV-producent Lorne Michaels jednom prilikom je kazao: „Ljudi odlaze u zoološke vrtove da se dive lavovima jer su strašni, medvjedima jer su jaki i moćni, a majmunitima jer ih nasmijavaju.“ Bez obzira na motive, sve pomenute životinje danas je moguće vidjeti i u jednom bh. zoološkom vrtu. Poređenja radi, u Njemačkoj ih ima devedeset.

## NAJREPREZENTATIVNIJI MUŽJAK U OVOM DIJELU EVROPE

Sarajevska Pionirska dolina danas predstavlja jedini zoološki vrt u Bosni i Hercegovini iako su prije rata postojali i u Tuzli i Doboju. Što je još važnije, ovaj zoološki vrt je na pravom putu povratka nekadašnjeg sjaja. Svi oni koji su ga posjetili prije desetak ili više godina, danas ga zasigurno neće prepoznati. Pionirska dolina danas vrvi od života i egzotičnih zvukova, ali prvi utisak još na samoj kapiji jeste izuzetna čistoća i



urednost cjelokupnog kompleksa, za koji su zaduženi brojni radnici KJKP Park, u sklopu kojeg inače i egzistira ova životinjska oaza.

- **Trenutno imamo oko 560 životinja i 56 životinjskih vrsta. S obzirom da smo u Evropi, naš cilj je bio da nabavljamo životinje iz Afrike jer su nam atraktivne i edukativne, ali imamo ih i sa drugih kontinenata. Čak i neke koje nismo imali ni prije rata kada smo imali 150 vrsta životinja i jedan manji akvarijum - sa ponosom ističe na početku razgovora Esad Tajić, upravnik**

Rekreativno-zabavnog centra Pionirska dolina i zoo-vrta. Nakon nedavno preminulog Vuka Bojovića, nekada prvog čovjeka beogradskog zoo-vrta, Tajić je danas upravnik sa najdužim stažom u širem regionu s obzirom da ovaj centar vodi već pune dvije decenije.

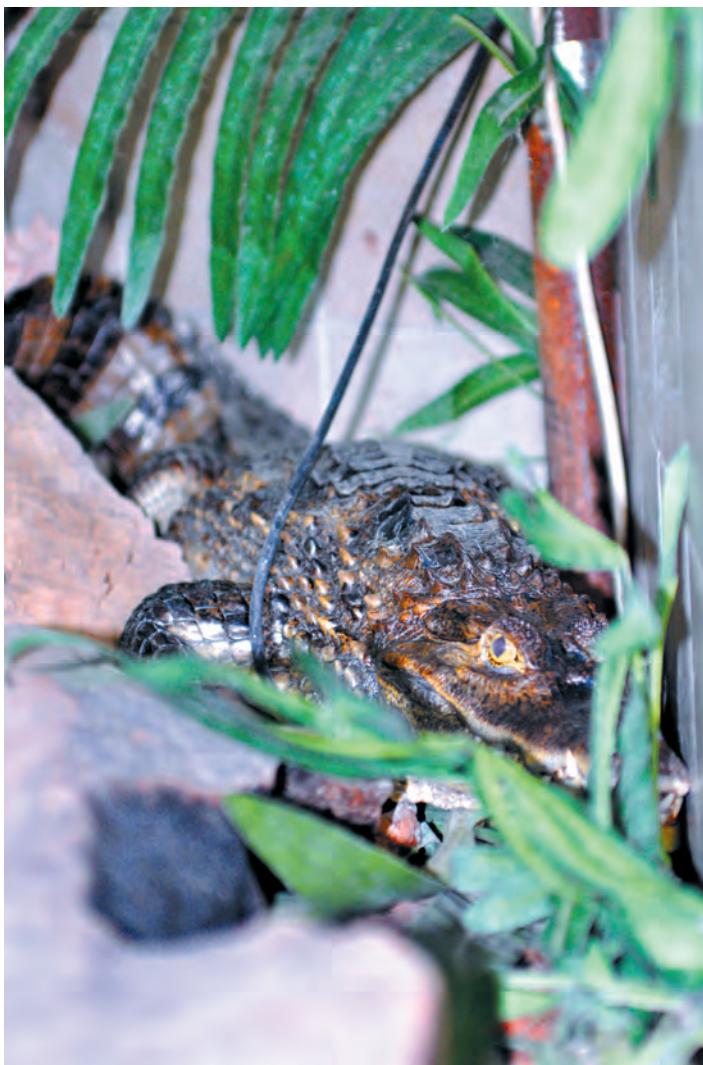
- **Posjeta je sada zadovoljavajuća. Najbrojnija su djeca do pet godina, za koje je ulaz besplatan, cijena za uzrast od pet do 15 godina je dvije KM, a za starije 2,5 KM. Za organizovane dolaske dajemo i dodatne popuste. Naš je cilj da svako dijete ima mogućnost**



# zabave i edukacije

da posjeti vrt jer smo svjesni finansijske situacije u BiH. Cijene su simbolične iako iz Evropske unije zooloških vrtova (EAZA) od nas traže da cijena bude u nivou ulaznica za kino, odnosno 4-5 KM - dodaje Tajić uz napomenu da već godinama vrt posjećuju djeca iz oba entiteta, kako organizovano, tako i individualno, iz cijele BiH što najbolje potvrđuje zanimljivost i sadržajnost parka.

Najimpresivniji objekat u Pionirskoj dolini je svakako novozgrađena nastamba za lavove, napravljena po najmodernijim standardima, koja je dom lavi Rilyju, lavici Sarajčici i miljenici cijelog vrta jednogodišnjoj Piolini. Rily je, međutim, zbog sigurnosnih razloga još uvijek izolovan od ostatka porodice, a on je, kako tvrde uposlenici ovog vrta, najreprezentativniji mužjak u zoološkim vrtovima u ovom dijelu Evrope. A kako i priliči kralju, veći dio dana, narocito na ovim vrućinama, ljenčari na izlazu iz zatvorenog dijela nastambe pa posjetiocima treba malo strpljenja da ga sačekaju dok ne odluci da se tromim



korakom malo prošepuri otvorenim dijelom. Iza pregrade, tik do Rilijja, i mlada Piolina stidljivo viri sa praga, dok se mama izležava u otvorenom dijelu budno držeći na oku sve posjetioce koji znatiželjno gledaju kroz providno sigurnosno staklo uz povremeno pokazivanje velikih očnjaka kao znak opomene. Lavovska nastamba je zarad dodatne sigurnosti iznutra obložena žicama kroz koje prolazi struјa pod slabim naponom koja lavovima brani da nekim naglim skokom ka ogradi prepadnu nekog mališana.

## SA ZVIJERIMA SE SAMO JEDNOM GRIJEŠI

Pored nastambe zatičemo Semira Handžića, veterinarskog tehničara.

- **Zadužen sam za rad sa zvijerima, odnosno sa lavovima, medvjedima, rakunima koji su mesožderi, lisicama i servalom. Posao se sastoji od čišćenja i uređenja kaveza, kao i dodavanja nekih aktivnosti da im ne bude dosadno. Piolina mi je naravno najdraža, ali mi nemamo direktni fizički kontakt sa**

## LAMA PLJUJE SAMO MUŽJAKA

Tokom obilaska lama, Šapur opovrgava jedan od poznatijih životinjskih mitova.

-Lama pljuje samo mužjaka tokom čina parenja jer se na taj način ona kao brani. Mit je da pljuju ljudi, mada je istina da je prije rata postojao ovdje mužjak koji jeste to radio, ali to je bio neki poseban slučaj. Često ljudi samo protrče pored lama zbog straha da ih ne pljunu, ali koristim ovu priliku da kažem da je to samo mit. Ovo su inače peruanske lame i imamo ih osam - uvjerava nas Šapur.



životinjama. Pokušavamo ostvariti neki kontakt sa medvjedom i servalom koliko je to moguće ovako sa distance. Uvijek imamo dodatnu obuku prije dolaska novih životinja, a nedavno smo bili nekoliko dana i na Paliću, na treningu gdje je akcenat bio na dodatnim sadržajima i animaciji životinja - kaže ovaj mladi tehničar. Prvi susjed lavova je puno manja, ali ništa manje atraktivna mačka, serval koji također privlači mnoge posjetitelje. Serval je vrhunski majstor kamuflaže pa je i ovdje potrebno malo strpljenja dok ga ne ugledate u visokoj travi. A strpljenja ne manjka mladom bračnom paru Lizde, koji sa malim sinom čekaju da ugledaju ovu egzotičnu mačku.

- Dolazimo redovno ovdje jer u Mostaru nemamo zoo-vrt. Egzotične životinje, majmuni, zvijeri, zmije... to je najzanimljivije mada ja inače najviše volim ptice. Da nam se ne svidi ne bismo sigurno ni dolazili ovako često - kaže tata Smajo.

## POLA MILIONA POSJETILACA

Pionirsku dolinu godišnje posjeti oko pola miliona posjetilaca, među kojima je najviše mlađih od pet godina. Godišnji prihod se kreće oko 800.000 KM, dok su ukupni troškovi oko milion maraka, uz napomenu da Pionirska dolina predstavlja samo jednu radnu jedinici u sklopu KJKP Park tako da nemaju svoj ni račun ni podračun.



Za razliku od uvezene gipkosi pomenutih mačaka, snaga je autohtona - nedaleko od lavova veliki prostor opasan vodenim kanalom dijele tri naše mrke medvjedice. Najstarija

Sanja ima čak 40 godina, a na suncu se grickajući neku poslasticu, izležava sa devetogodišnjom kćerkom, dok petogodišnja medvjedica izležavanje mame i kćerke prati iz kaveza. Naime, iz sigurnosnih razloga nikada nisu u isto vrijeme na otvorenom pa se u štenji mijenjuju po danima.

- Jelovnici za životinje su striktno definisani do u jedan gram. Koristimo tuđa iskustva, a ako već mijenja prostor trudimo se da životinja ne mijenja način ishrane. Koristimo sva pozitivna iskustva drugih. Uz svaku životinju inače dolazi i obimna prateća dokumentacija, kao i medicinski karton. Sve nastambe su rađene po EAZA standardima tako da je svaki hranilac siguran prilikom čišćenje ili hranjenja. Nikada nisu u istoj prostoriji. Nikada nije bilo nikakvih problema jer kod zvijeri se samo jednom griješi – pojašnjava nam prehrambene i sigurnosne standarde u vrtu voditelj veterinarske službe Vedad Škapur.

## GOSPODSKI LEMURI

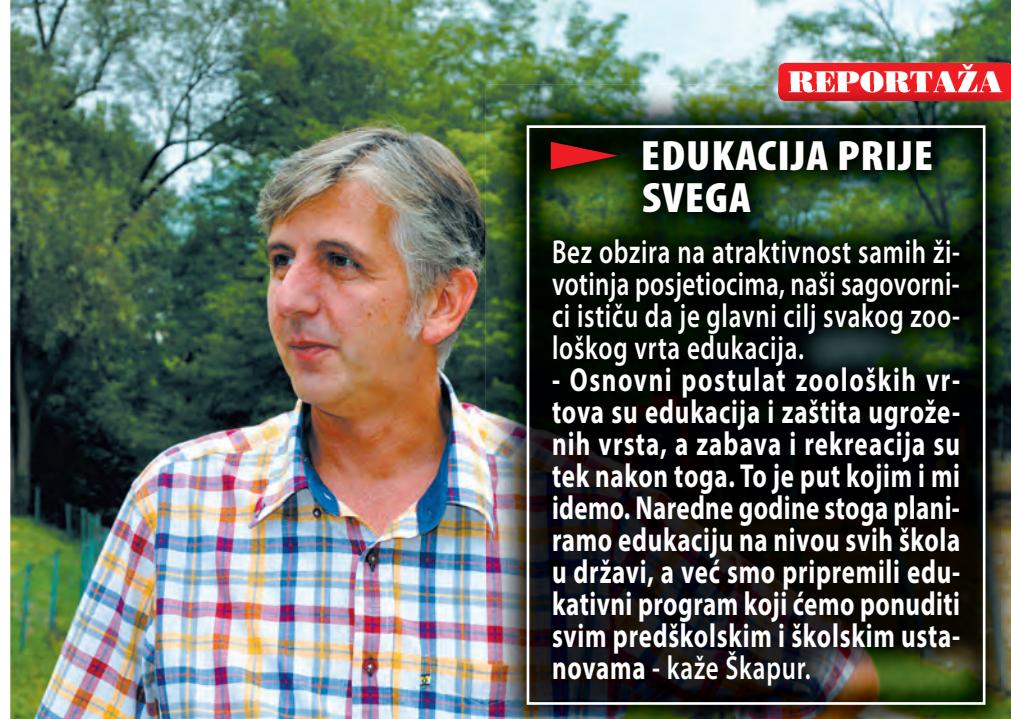
On nas potom vodi u zatvoreni dio u kojem su smješteni reptili, makaki majmuni, ali i lemur na koje je naš vodič i najviše ponosan.

- Lemuri mužjaci su bili 17 godina u zoo-vrtu u Zagrebu. Mi smo ih uzeli u paru sa ženkama prije godinu dana.



Uz pomoć kolega iz Zagreba smo im malo promjenili ishranu i po prvi put u životu su dobili prinove baš ovdje kod nas. Dobili su dvojke. To je za nas ogroman uspjeh. Lemuri su inače jako ugrožena vrsta i pred izumiranjem jer na Madagaskaru ljudi nažalost sijeku njihovo prirodno stanište. Prema nekim procjenama, uskoro ih više neće ni biti u prirodi. Stoga su nam jako važni i načito smo ponosni na njih. To su inače gospodske životinje, jedu bukvalno iz tanjira. To je najznačajniji podmladak u istoriji našeg zoo-vrta koji smo dobili prije tri mjeseca. Još ne znamo polove jer je mama vrlo brižna - pojašnjava Škapur važnost dobivanja podmlatka lemura prije par mjeseci.

Pažnju posjetilaca privlači i četveročlana



## EDUKACIJA PRIJE SVEGA

Bez obzira na atraktivnost samih životinja posjetiocima, naši sagovornici ističu da je glavni cilj svakog zoološkog vrta edukacija.

- Osnovni postulat zooloških vrtova su edukacija i zaštita ugroženih vrsta, a zabava i rekreacija su tek nakon toga. To je put kojim i mi idemo. Naredne godine stoga planiramo edukaciju na nivou svih škola u državi, a već smo pripremili edukativni program koji ćemo ponuditi svim predškolskim i školskim ustanovama - kaže Škapur.

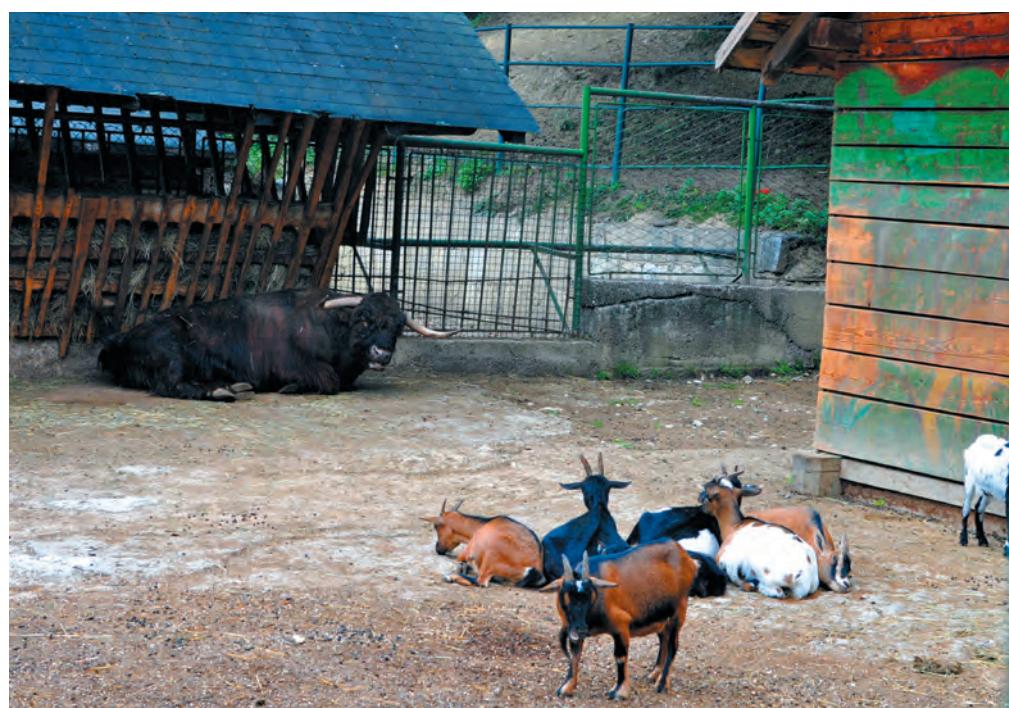
## SVAKO IMA SVOGA OLI REHNA

Jedan od ciljeva rukovodećih ljudi Pionirske doline jeste punopravno članstvo u EAZA-i.

- Mi smo u kandidatskom statusu za Evropsku uniju zooloških vrtova (EAZA). Dodijeljen nam je mentor koji nas vodi prema punopravnom članstvu tako da i mi imamo svog Oliju Rehna. Da nemamo taj status ne bi ni dobijali ove životinje besplatno. Oni nam sva-ke godine dolaze u nenajavljenе kontrole, a o svim planovima i radovima ih redovno izvještavamo - kaže Šapur.

grupa merkata prekoputa, terarijum sa udavima, kao i kavez sa nestrašnim makaki majmunima.

Uprkos brojnim zvijerima i velikim životinjama, apsolutni zvučni gospodari



Pionirske doline su guske čije gakanja odzvanja nadaleko. Na ovu galamu guske možda imaju i pravo s obzirom da su one prve životinje koje su poslije rata stigle u zoo-vrt kao donacija iz Tuzle. Najveći prostor na raspolaganju imaju jeleni koji gospodare na dva i po hektara, što čini gotovo trećinu površine cijelog parka. Na nešto manjem prostoru se nalaze peruanske lame koje nezainteresovano, tik uz ogradu, odmaraju ne obazirući se na pogled posjetitelja, među kojima je i Enisa Topić sa porodicom.

- Imamo bebu pa nam odgovara da ova-ko rano dođemo. Dolazimo dva, tri puta godišnje i namaje prekrasno. Djeca vole životinje, a i imamo veterinare u porodici pa i ne čudi. Starija kćerka bi volje- la vidjeti i konja, a mlađa je impresioni- rana svim životinjama - kaže ova mama. Nešto strašljiviji su valabi klokani koji- ma pripada plac preko puta, dok se ispod njih u kavezima nalaze još nepovjerljivi nosati rakuni, nezainteresovani dikobraz, skrivena lisica, par mara, odnosno patagonskih zečeva, škotsko goveče...

Na samom kraju vrta obitavaju eland antilope, najveće na svijetu, koje su nedavno također dobjele prinovu u vrtu, kao i zebre gdje zatičemo i drugog veterinar- skog tehničara Safeta Ljucu koji se pri- seća anegdote upravo sa zebraima.

- Prije par godina, za vrijeme velikog snijega, zebra je izašla iz jednog kaveza i otišla na kraj drugog ograđenog prostora pa smo je morali vratiti. To je sve inače njihov prostor, ali su zimi zatvorene unutra. Međutim, čistili smo štalu pa smo ih morali izvesti. Ali dubok snijeg ju je toliko izmorio da se nije mogla pomoci. Tada sam joj pri- šao, pomilovao po glavi, što se nikada nije ni poslije nije desilo jer se ne da- ju milovati, i pomogao joj da ustane - kaže nam Ljucu.

**ŽELJA TIGROVI, MALE ŠANSE ZA SLONOVE**

Kada su u pitanju trenutni projekti, Tajić kaže da je aktuelna donacija općine Centar od 15.000 KM od čega se planira gradnja montažnog objekta u sklopu postojećeg majmunarnika za jednu manju grupu ovih životinja.

- Imamo dva projekta, ali para u budžetu nikada nema. Moram prije toga reći da od 1996. Vlada kantona Sarajevo nije dala nijedne marke za hranu i održavanje životinja. Želimo napraviti veliki majmunarnik gdje bismo imali i gorile, šimpanze... Ali to su velika sredstva. Kada bismo godišnje imali pola miliona maraka odgovorno tvrdim da bismo čuda napravili. Primjera radi, zoo-vrt u Zagrebu je nedavno od EU dobio šest miliona eura nepovratnih sredstava. Mi smo sa druge strane prinuđeni da od ničega pravimo nešto. Izgradili smo takav rejting među evropskim zoološkim vrtovima da smo u stanju dobiti praktično bilo koju životinju gratis. Sve životinje koje i sada imamo smo dobili donacijom i nijednu nismo kupili. Najviše bismo voljeli da možemo imati tigrove, nosoroga i već pomenuti veći majmunarnik. Ilustracije radi, gradnja nastambe za tigrove bi koštala 250-300 hiljada eura - kaže Tajić, dok Šapur dodaje da se



### ▶ IMAJU I LEDENO DOBA

Pored bogatog fonda živih životinja, u Pionirskoj dolini je u toku i gradnja parka sa replikama nekih davno izumrlih životinja u prirodnoj veličini.

- Za zimu pripremamo kolekciju Ledeno doba. Već smo napravili mamuta, a imat ćemo još i nosoroga iz tog vremena te sabljastog

tigra. Zbog crtanih filmova to je izuzetno zanimljivo djeci i oduševljeni su. Zimi inače imamo nešto slabiju posjetu pa nam je to prilika da privučemo posjetioce. Inače, ispred mamuta posjetioci dnevno naprave stotine fotografija - kaže Tajić.



uskoro ne mogu očekivati u vrtu ni neke druge životinje koje bi posjetioci vjerovatno rado gledali.

- Kada su u pitanju slonovi i žirafe, to su ogromni troškovi, a ni konfiguracija terena nije adekvatna tako da to ne dolazi obzir. Gradnja objekta i održavanje je jednostavno nemoguće bez snažnog angažmana države. Što se tiče vodenog svijeta, tu je preskupa izgradnja objekata, a samo održavanja bi vjerovatno bilo podnošljivo i naravno da znamo da su morski lavovi vrlo atraktivni - dodaje on. Na kraju, samo možemo toplo preporučiti svima, naročito porodicama sa malom djecom, da jedno prijepodne izdvoje za posjetu ovom parku jer sigurno neće zažaliti. ●

TINA POLETAN, JEDINA ŽENA SUDIJA U BOKSU U NAŠOJ ZEMLJI

# Ljepotica koja sudi grubijanima

„Prvo sam sudila meč u teškoj kategoriji, znači teškašima, koji su pri tome imali nepravilne udarce, pa sam u više navrata morala zaustavljati borbu. Svaki put moje pojavljivanje na ringu privlači puno pažnje, i svaki put dobijem podršku publike i takmičara, a to mi jako mnogo znači“, kaže za naš magazin 20-godišnja *Tina Poletan*, koja iza sebe ima i zavidnu takmičarsku karijeru

**T**ina Poletan, iz Trna kod Laktaša, bivša je petostruka prvakinja Bosne i Hercegovine u boksu. Nakon okončanja takmičarske karijere postala je jedina žena sudija u boksu u našoj zemlji, a sudija je i u kickboxingu. Kao trener boksa i kickboxa radi u porodičnom Kikboks klubu *Kruna*. Ipak, prva Tinina ljubav je bila džudo, nakon kojeg se pet godina bavila plivanjem. U međuvremenu je postala i majka. Međutim, ono što ovu cijelu impresivnu karijeru svrstava u rubriku *vjerovali ili ne* jeste činjenica da je Tina upravo ovih dana proslavila tek 20. rođdan.

## KAKO SAM ZAVOLJELA ISKRU RINGA

- Ljubav prema boksu se nije dogodila spontano. Ona je razvijana kroz genetske predispozicije koje nam je otac prenosio na cijelu porodicu. Ustvari, moj otac je preko četrdeset godina u sportu, majstor džuda 3. dan i primarni sport mu je bio džudo. S obzirom da je i sam čovjek koji diše dahom borilačkih vještina, nadograđivao se i kroz druge sportove. Tako je i boks uplivao u našu porodicu. Brat i ja smo kao mali često bili dio treninga koji se svakodnevno odvijao u našoj sali

## DJEVOJKЕ ODUSTAJU POSLIJE PRVOG MEČА

Iako boks kao sport i nije previše primamljiv ljepšem polu, ipak postoje one koje žele da se u njemu oprobaju, ali najveći broj njih vrlo brzo odustaje.

- O konkretnom broju djevojaka u boksu kod nas nažalost teško je govoriti jer većina tih djevojaka jako brzo prestaju da se bave već nakon samo par mečeva, ponekad i samo jednog - priznaje Tina.





i zavoljeli smo tu iskru ringa i rukavica - tako se Tina, za magazin Start BiH, prijeća svojih početaka.

- Nesebično, otac nas je slao na učenje u Bokserški klub Slavija Banja Luka. Nismo ni slutili da će se iz te dječje igre roditi tako bitan segment u našim životima. Brat Sandro je postao jedini junior koji je osvojio evropsku medalju za Grad Banju Luku i RS kada je 2013. godine osvojio bronzu na Evropskom prvenstvu u boksu za junioare u Anapi u Rusiji. Na moju žalost, ženski boks kod nas nije tako razvijen i ono što mi je najžalivije jeste pomisao da nisam uspjela pokazati sve što mogu iz te vrste sporta i pored činjenice da sam petostruka prvakinja BiH - kaže naša sagovornica.

Srećom, mnogo toga što nije uspjela postići u boksu, Tina je kao takmičarka nadoknadi u kickboxu, gdje se na Svjetskom prvenstvu u Bratislavi 2012. i Evropskom prvenstvu u Krynicu Zdroju 2013. uspjela okititi bronzanom medaljom. Prema njenim riječima, ove medalje su od posebnog značaja jer su stećene u Federaciji WAKO, koja je najmasovnija i najjača u svijetu kickboxinga.

Nakon takmičarskog izlaska iz ringa, Tina se među konopce vratila kao sudija jer je, kako sama tvrdi, oduvijek znala da odlazak sa takmičarskog polja neće značiti i odlazak iz boksa te da će u njemu ostati bar kao trener ili sudija.

- S obzirom da sam u međuvremenu postala majka, dobila sam sina koji nosi

## POZNANJE IDE I U INOSTRANSTVO

Stručnu edukaciju Tina smatra bitnim predušlovom za nastavak svoje sportske sudijske karijere.

- Zeleći da unaprijedim svoje znanje često prisustvujem trenerskim seminarima u inostranstvu. Posljednji takav seminar sam imala u Bad Ischl, u Austriji, u trajanju od petnaest dana i upravo sam se prije par dana vratila. Takvi seminari mi pomažu da upoznam i nadogradim tehnike, te se stručno usavršim na poljima koja nemam prilike naučiti na domaćem terenu - kaže naša sagovornica.

ime mog brata Sandra, morala sam napraviti pauzu u okviru takmičenja. Za to vrijeme sam se okrenula edukaciji za sudiju. Nekako u to vrijeme Bokserški savez BiH je organizovao polaganje za licenciranog sudiju. Odmah sam se prijavila i ne sluteći da će postati prva žena sudija u boksu u BiH. Ustvari, nisam niznala da se do sada nikad nijedna ženska osoba u BiH nije prijavila za ovo zvanje. Gledajući da je takav posao rezervisan za muškarce, makar kad se gleda na našim područjima, malo ko je vjerovao da se mogu nositi sa time. Ali brzo sam razbila predrasude i dokazala da mi ravнопravno pripada mjesto među njima. Sljedeći moj cilj jeste da polažem za internacionalnog sudiju, te marljivo radim





## ► CIJELA PORODICA DIŠE ZA SPORT

Sportski uspjesi i medalje su zaštitni znak kompletne porodice Poletan, pa stoga ne iznenađuju ni Tinini uspjesi.

- Moja porodica je zaista jako interesantna i u potpunosti zaokružena u svijetu sporta 24 sata. Otac Mićo je trener Međunarodnog boksačkog saveza (AIBA) - 1STAR, selektor juniorske reprezentacije BiH u boksu, trener reprezentacije BiH u kickboxu, trener u našem klubu KBK Kruna. Brat je dvostruki

šampion Europe u kickboxu i dvostruki vicešampion Svijeta u kickboxu, što ga čini najboljim kickboxerom u juniorskoj konkurenциji u RS i BiH. Majka Dijana je generalni sekretar Kickbox saveza RS. Kao što sam i rekla, mi dišemo sport u svakom trenutku. I dan započinje planovima za treninge, aktivnosti vezane za sport, a tako se i završava - navodi Tina sve porodične uspjehe.

i na učenju stranih jezika kako bih kvalitetno odgovorila na zahtjeve koji se postavljaju za međunarodnog sudiju - otvara Tina buduće planove.

### DNEVNO SUDILA I PO 100 MEČEVA

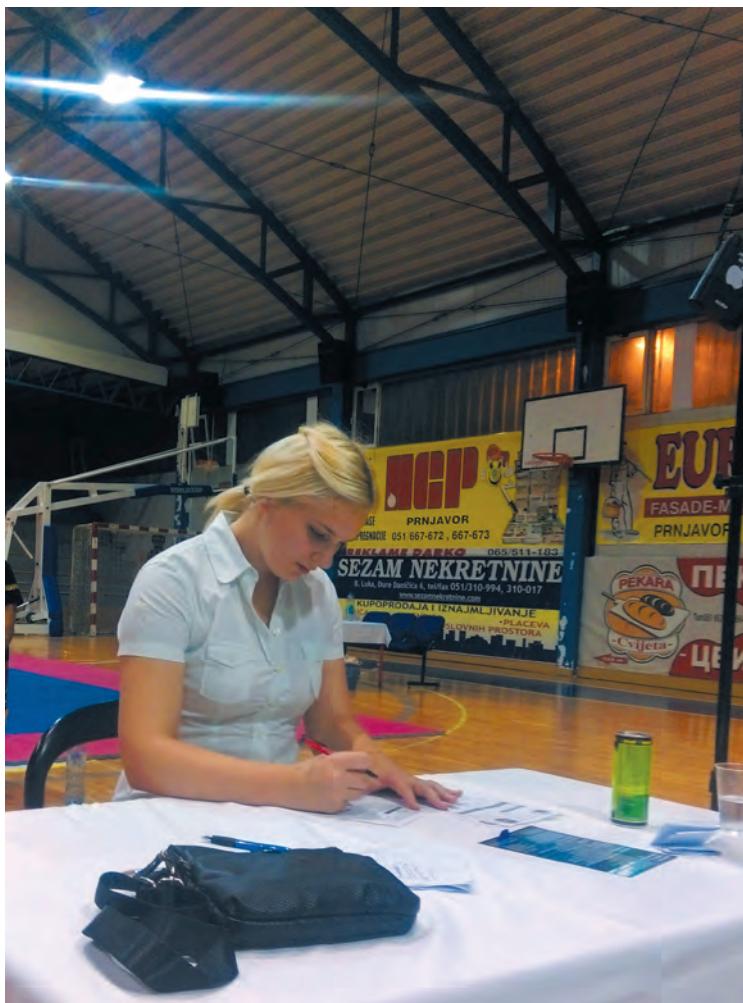
S obzirom na samu narav boksa kao sporta i uzavrele glave u ringu, Tina kaže da su je bokseri dobro prihvatili te da je čak i iznenađena poštovanjem koje ima među njima. Osim boksera, i muške kolege sudi je koje joj, kako tvrdi, uvijek stoje na raspolaganju u vidu bilo koje pomoći, svojim pristupom su joj pokazali da je zadovoljila principe stručnosti u suđenju, što je na kraju i najvažnije.

- Svako cjeni marljivost, rad i poštenje, a to je najpotrebnije u svakom pa i u ovom poslu. Pored toga što sam bokserski sudija, ja sam i sudija u kickboxu, te mogu reći da je bilo jako mnogo mečeva koje sam sudila u ovom mom kratkom stazu. Recimo, samo u kickboxu za jedan dan sam znala suditi i oko sto mečeva, kao bodovni i kao centralni sudija - ističe naša sagovornica.

Profesionalnost jedinog ženskog sudije u bh. boksu evidentno cijene i sami bokseri pa u dosadašnjoj, istina kratkoj, sudačkoj karijeri, Poletan nije doživila nijedno neprijatno iskustvo.

- Rijetko kada da se dogode neke situacije koje nisu predviđene pravilima takmičenja, te na sreću nema ružnih dešavanja. Ono što je meni posebno drago u sjećanju jeste moje prvo pojavljivanje kao sudije, te iznenađenost boksera i publike. Ali mogu reći da su me svi podržali iako su se plašili kako će se nositi sa dva borca. I stvarno, prvo sam sudila meč u teškoj kategoriji, znači teškašima, koji





## ► ZAŠTO JE BOKS PLEMENITA VJEŠTINA?

Koliko god običnom posmatraču boks izgledao brutalan, Tina tvrdi da se ovaj sport sa pravom smatra plemenitom vještinom.

- Boks se zove *plemenita vještina* jer nije riječ o tući. Imate pravila koja se strogo

poštuju, protivnika ispred sebe koji se ne ponižava, i to je jedina borba u kojoj se protivnici zagrle i čestitaju jedan drugom. Prema protivniku se uvijek odnosite sa poštovanjem, kao i prema njegovom timu - kaže ova mlada dama.

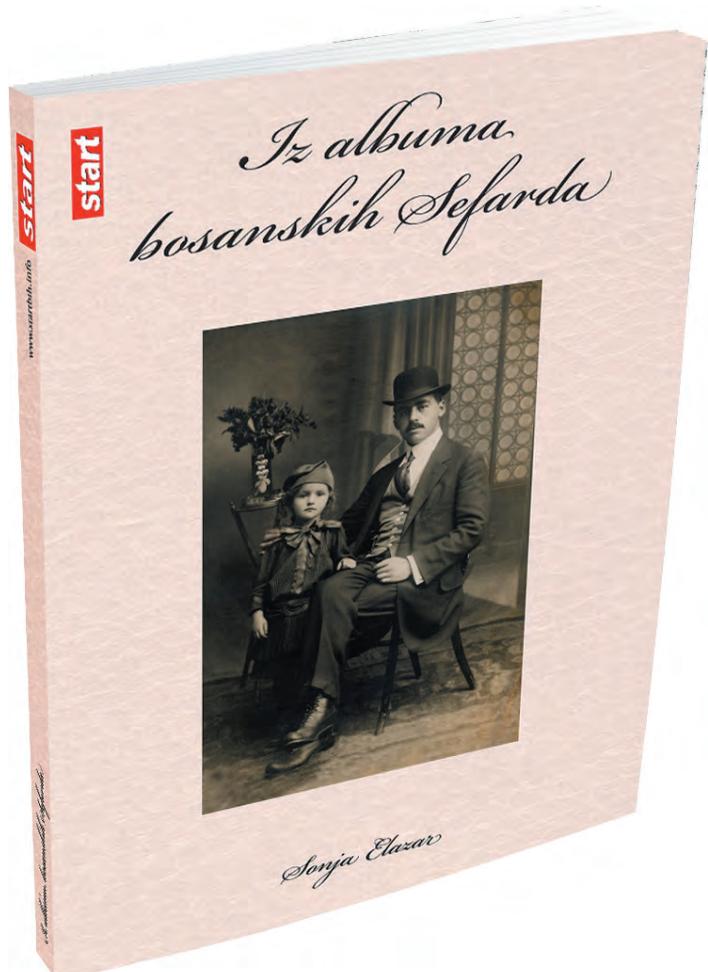


su pri tome imali nepravilne udarce, pa sam u više navrata morala zaustavljati borbu. Mada, svaki put moje pojavitivanje na ringu privlači puno pažnje, i svaki put dobijem podršku publike i takmičara, a to meni jako mnogo znači - kaže Poletan. ●

Magazin Start BiH ponosno predstavlja monografiju

Sonje Elazar

## IZ ALBUMA BOSANSKIH SEFARDA



**Luksuzna monografija o životu Jevreja Sefarda u Bosni i Hercegovini**

2015. - 450 godina od dolaska Jevreja Sefarda u BiH

Monografiju možete kupiti u svim boljim knjižarama.  
Ili u redakciji magazina Start BiH

NIK Denameda d.o.o.  
La Benevolencije 6/1, Sarajevo  
+387 61 144 979  
redakcija@startbih.info

O ŽIVOTU NADE BUDISAVLJEVIĆ, SESTRE JOVANKE BROZ IV

# Car Haile Selasije bio je impresioniran Jovankom



Haile Selasije

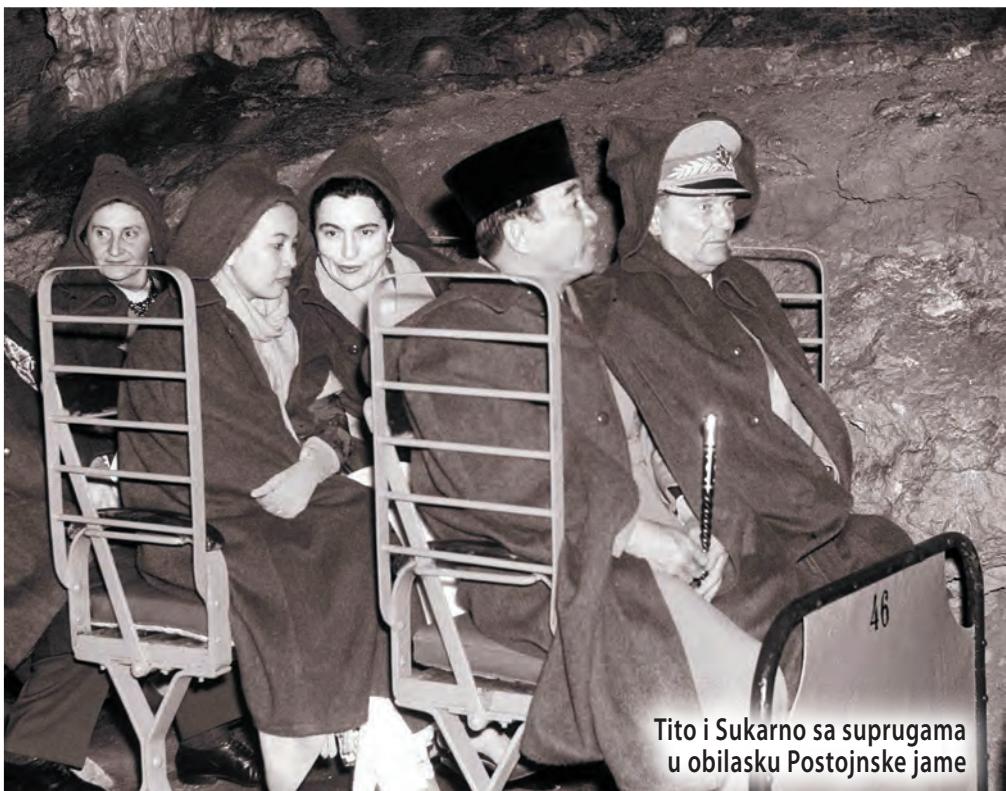
Beogradska izdavačka kuća Laguna nedavno je objavila knjigu „Nada Budisavljević: moja sestra Jovanka Broz“. U nekoliko nastavaka objavit ćemo ulomke knjige iz kojih ćete saznati potpuno nepoznate detalje iz života Josipa Broza Tita

»AUTOR: Žarko Jokanović



**Š**ah Reza Pahlavi je Jovanku koštao mnogo živaca. Jer kako da dočekaš jednog persijskog šaha? On ne samo da je bio šah Persije, nego i vrlo atraktivna čovjek. Kao da dolazi neko iz 1001 noći. Ali Jovanka je dala sve od sebe i ta njegova posjeta je protekla odlično. A poslije su Tito i Jovanka 1971. godine išli na proslavu 2500. godišnjice Persijskog carstva u Persopolisu. To je bila veličanstvena proslava i Jovanka je bila beskrajno impresionirana. Znam da mi je pričala kako je šah Reza Pahlavi angažovao sve što je najbolje u

svijetu da prezentuje za svoju istoriju. A imao je šta i da pokaže. Znam da su zvanice, pa i Tito i Jovanka, bili smješteni u šatorima, poput onih iz 1001 noći i da je njihov šator bio baš blizu šatora šaha Reze Pahlavija. Sjećam se i priče da je Reza Pahlavi tom prilikom angažovao tada najčuvenijeg svjetskog frizera Aleksandra iz Pariza, koji je Jovanku frizirao u Persopolisu. Tito i Jovanka su imali počasno mjesto u prvom redu na toj proslavi, jer su Titu davali poseban značaj i veoma su ga uvažavali kao državnika.



### POMOGLA JE CARU HAILEU SELASIJU

Silne živce joj je „pojeo“ i etiopski car Haile Selasije, kada je prvi put trebalo da dođe u posjetu Beogradu. Jer sad odjedanput moraš da ugostiš cara. I to da ga ugostiš na carskom nivou - sa našim balkanskim mentalitetom.

A car Haile Selasije je došao u Beograd sa nekog dugog puta, nakon neke duže turneje po svijetu i Evropi. Kada je došao bio je primljen u Starom dvoru, odmah pored Bijelog dvora. I bio je više nego impresioniran kako sve to funkcioniše. Bio je impresioniran njome i svim onim što je ona uradila da njihov boravak bude tako veličanstveno organizovan.

A kada je poslije Jovanka sa Titom bila u posjeti Etiopiji, organizovan je recipročan prijem u novoj palati - *Jubilee Palace*. I ja sam bila na tom putovanju. Tito i Jovanka su imali dva apartmana. Na drugoj strani je bio apartman prestolonasljednika, a između je bio jedan ogroman salon, dugačak oko pedeset metara. Primljeni su sređačno i sa najvećim mogućim počastima. To je bilo nestvarno. Kao na drugom svijetu. Sa jedne strane vidite bijedu i jad, vidite Adis Abebu kao neko malo veće selo, a sa druge strane imate taj *Jubilee Palace*, u kom ima i ptičijeg mlijeka.

Sjećam se da sam gledala svojim očima kako se ljudi klanjaju svom caru i carskim kolima do zemlje, iako cara u tim kolima ni vidjeli nisu. Ali padaju ničice do zemlje. Ali svi su se, kad se car pojavi, klanjali do poda i nisu smjeli da ga pogledaju.

Car Haile Selasije je tužno i teško završio. On je bio jedan simpatičan, topao čovjek, mada je imao carski oreol oko sebe.

### NOVOGODIŠNJI PLES SA SUKARNOM NA BALIJU

Jednom prilikom smo sve troje bili kod Sukarna u Indoneziji, na dočeku Nove godine. Odsjeli smo u njegovoj palati. Tito i Jovanka su imali apartman, a ja sam imala sobu do njih. Odatle se odmah ulazilo u salu gdje se održavao prijem. A doček Nove godine je bio na Baliju. Tada Bali nije bio ovo što je sada - turistička meka cijelog svijeta. Tada je Bali bio prirodni rezervat. Znam da smo jako dugo putovali kolima od pristaništa do Sukarnove rezidencije,

Usput smo nailazili na žene golih grudi. Sve mlađe su bile obučene, imale su bluze i dugačke suknje, a starije žene su bile golih grudi. Bila sam u kolima sa Manetom Adžićem i šalili smo se. On mi je dao slobodu da mu, po muslimanskom zakonu, izaberem četiri žene. I ja sam mu izabrala sve četiri starije, sa tim golim grudima, na šta mi je on odgovorio:

- Pa ti bi i vuku jagnje ogadila.

Sukarno je bio veliki veseljak. Volio je da se provodi. Svake noći je priređivao neki program, plesove koji su ilustracija njihovih epova. Meni je to bilo beskrajno do sadno. Tu su bile i neke cijevi na kojima su nas učili da sviramo. A plesačice i igračice su obučene tako šlašteće, sve na njima treperi. Sve su u sjajnim brokatima, sa dosta zlatnog nakita.

Te večeri sam plesala sa Sukarnom. I to veče pamtim po tome što je bilo toliko vruće u sali da mi je kosa bila sva mokra od znoja. On je, naravno, znao da sam Jovankina sestra. Poslije sam od njega dobila i silne poklone. Jedno ogledalo, češalj i četku za kosu od njihovog srebra, pa neku srebrenu kutiju i svašta razno.

Na tim putovanjima stalno sam bila skrajnuta. Sama sam se skrajnjivala. Kao Koča Popović. Ni on, ni ja nismo htjeli da budemo u centru pažnje. Što dalje, to bolje. Ali, eto, te večeri desilo se da plešem sa Sukarnom.

### HRUŠČOV JE BIO OPĆINJEN NJOME

Sjećam se da je bila prava bomba kad su Hruščov i Bulganjin došli u Beograd 1956. godine. Priznali su da su pogrijesili



LIFE

za Informbiro.

Znam da imaju te slike gdje su zajedno Tito, Hruščov i Jovanka i gdje Hruščov nju zadržano gleda.

Svojevremeno je Kenedi izjavio da je došao u Pariz da doprati Žaklinu Kenedi. Jer te atraktivne žene privlače više pažnje od muškaraca. Žao mi je, ali to je tako.

#### KENEDIJEV POSLJEDNJI DRŽAVNI SUSRET

A što se tiče Kenedija, Tito i Jovanka su bili kod Kenedija u posjeti u Americi. Taj susret sa Titom je bio posljednji susret koji je Kenedi imao sa nekim stranim državnikom, jer je ubrzo poslije toga ubijen. Žaklina tada nije bila tu. To je bilo neposredno nakon što je ona izgubila dijete. Ali Žaklina je došla u posjetu Titu i Jovanki, kad je bila na jednom od svojih krstarenja Mediteranom. Dok su bili u posjeti Kenediju u Americi, ulogu domaćice imala je Kenedijeva sestra.

I kad se desilo to ubistvo, koje je bilo strašno surovo, Jovanka je jako saosjećala sa Žaklinom. To je nju vrlo potreslo. Taj surov kraj, ta egzekucija.

#### SUSRET SA BREŽNJEVOM

Sjećam se da je Brežnev bio na Brionima na ručku, a i Tito i Jovanka su bili kod njega u Moskvi. Jovanka je tokom te posjete zaista izgledala veličanstveno. A Brežnevleva žena je bila tip žene domaćice, onako u pravom smislu – baka. Ona je bila pametna, simpatična i obrazovana žena, ali je izgledala, bez namjere da je uvrijedim, kao baka.

I onda su na Zapadu pravili poređenja između njih dvije. Jer Rusi su držali svoje žene tako da se ne pokazuju. Samo ako baš mora. Pa, ako baš moraju negdje da ih počaku – oni ih pokazuju. Ako Tito dođe u Moskvu u zvaničnu posjetu sa suprugom, onda i Bražnev mora da dođe u uzvratnu posjetu Jugoslaviji zajedno sa ženom. Tako je i ona sa njim dolazila u posjetu našoj zemlji.

Jovanka je voljela da upoznaje ljude. Različite ljude. Bila je komunikativna, srdačna i iskrena, što se moglo osjetiti.



John F. Kennedy



Leonid Brežnev

Kada bi bilo ko od stranaca dolazio u posjetu, shvatala je da su oni ne samo njeni gosti, nego i gosti Jugoslavije. Sve je činila što je u njenoj moći da ljudi koji su dolazili ponesu najljepše uspomene iz naše zemlje. Znam da je jedanput kada je dolazio Brežnev bio nekakav ručak

na Vangi. Brežnev je došao sa velikom pratnjom i trebalo je dati ručak i njegovoj pratnji. Jovanka je znala da će naši smučkati nešto, nešto improvizovati jer, zaboga, pratnja nije važna. I ona zaduži mene da pazim da im konobari daju i serviraju isto ono što ide za glavni sto. Da sve bude kako treba. I znam da sam ove tjerala da se postavi sto kako treba, da se sve servira kako treba na sporednom stolu.

Tako da je njoj bilo jako važno da svi budu na najljepši način tretirani kao gosti te kuće i zemlje. Jer zemlja je važna. Najljepše moguće utiske da ponesu. Jer i onaj posljednji koji dođe kao tehničko osoblje ima utiske o toj zemlji i veoma je važno da i njegov utisak bude najbolji mogući.

Nastavlja se



## VIJEĆE ZA ŠTAMPU u Bosni i Hercegovini

samoregulacijsko tijelo za štampane i on-line medije

**ISKORISTITE VAŠE PRAVO!**

**GRAĐANI - imate pravo da se žalite na netačno izvještavanje štampe i online medija**

**NOVINARI - imate pravo na slobodno informisanje**

**www.vzs.ba - info@vzs.ba - 033/272270**

## „DAME BIRAJU“ NA BH. TURNEJI



u Tuzli – BKC, a zatim slijede 1. 10. – Brčko u Domu kulture i 2. 10. – Bijeljina u Kulturnom centru. Mostar je na rasporedu 8. 10. u HDHS Kosača. Sjajna mlada glumačka ekipa, također će nastupiti u Prijedoru, Banjoj Luci, Sarajevu, Zenici, Doboju i Goraždu.

Realizaciju predstava za srednjoškolce podržala je Ambasada SAD-a u Sarajevu, ured za odnose sa javnošću, a preporuku su dala resorna ministarstva za obrazovanje. Podsetimo, pritisnuti besposlicom, a samim tim i besparicom, petorica mladića rješenje svojih egzistencijalnih problema pokušavaju pronaći kao striperi u noćnom klubu. Predstava tretira probleme mlađih ljudi, ne samo u BiH, nego i regiji, i apostrofira pitanje da li je rješenje problema odlazak negdje drugo ili suočavanje sa stvarnošću i preuzimanje odgovornosti za svoj život gdje će se upravo o ovoj temi razgovarati sa srednjoškolcima nakon odigrane predstave kako bi ih se potaklo na odgovornije ponašanje u društvu u kojem žive.

Nakon brojnih osvojenih nagrada, ALTTEATAR sa predstavom *Dame biraju* kreće na turneju po BiH. Predstava koja je ovoga proljeća oborila sve rekordanje gledanosti, te u tri mjeseca doživjela 25 izvođenja sa preko 6.000 gledaoca, kreće na turneju u 10 bh. gradova i to uglavnom u dva termina. Naime, dnevni termini su rezervisani za posjetu srednjoškolaca, dok će u večernjim terminima predstavu moći pogledati svi ostali koji to žele. Turneja počinje 30. 9.

## PREPORUKE



**ADMIR GLAMOČAK, POZORIŠNI I FILMSKI GLUMAC**

Film: *The Grand Budapest Hotel*, Wes Anderson; duhovita, pametna, uzbudljiva filmska priča s odličnim glumcima.



**Knjiga:** Parimuš Sanije, *Zapisano u zvjezdama*. O jednoj ženi, o ljubavi, o životu, o nadi...

**CD:** Tom Waits, *Real Gone, Bad as me* (muzika za sve situacije).

**Predstava:** Igor Štiks, *Brašno u venama*, režija Boris Lijšeović, produkcija SARTR i MESS. Priča o jednoj porodici. Naša priča. Moja, vaša... Njihova.



Web-strana: [www.booking.com](http://www.booking.com) (ako

**Booking.com**

vam prethodne preporuke nisu po volji. Putujte po slobodnom izboru. Najpovoljnije!)

## PRVI FESTIVAL DJEĆIJE AUTORSKE PJESME U OKTOBRU U SARAJEVU

Prvi regionalni festival dječije autorske pjesme, pod nazivom *Prettiest Voice - Dječiji šlager*, bit će održan 9. i 10. oktobra u Sarajevu tokom manifestacije *Dječija nedjelja*, najavili su organizatori. Na šlageru će učestvovati 20 takmičara iz četiri zemlje jugoistočne Evrope. Slogan festivala je *Sreća je biti dijete*.

- Namjera je da djeci dopustimo da uživaju u svom djetinjstvu pjevajući pjesme za njih i o njima. Vrlo smo sretni što smo svjedočili velikom odzivu i što je bio priličan izazov odabrat 20 najboljih za prvu, polufinalnu večer u petak 9. 10. 2015. - rekao je direktor Festivala Zlatko Bostandžić. Gledaoce očekuje i poseban, revijalni dio programa. Ulaz će biti besplatan.



## U BKC-u HUMANITARNI KONCERT I PROMOCIJA CD-a PJESMA NAD PJESMAMA

U nedjelju, 4. oktobra 2015., u 19.30 sati Bosanski kulturni centar u Sarajevu ugostit će poznata imena bh. i hrvatske muzičke scene na humanitarnom koncertu i promociji CD-a *Pjesma nad pjesmama*, uz orkestar kojim će dirigovati Ante Gelo.



**PJESMA NAD PJESMAMA**  
izbor pjesama VIS-a Jukić

TERESA KESOVIJA • MIRA ĐADIĆ • IVAN MIKULIĆ • IVANA VRDOLJAK • VANKA  
IVANA HUSAR MLINAC • DORIS DRAGOVIĆ • ŽELJKO BEBEK • MARIJA HUSAR RIMAC  
ZORICA KONDŽA • KEMAL MONTENO • FRA ANTO KOVACIĆ

Pod pokroviteljstvom Grada Sarajeva i gradonačelnika prof. dr. Ive Komšića, Franjevački medijski centar *Svjetlo riječi* Sarajevo, čiji je vlasnik i osnivač Franjevačka provincija Bosna Srebrena, skupa s Udrugom đaka Franjevačke klasične gimnazije Visoko, organizira koncertnu promociju albuma *Pjesma nad pjesmama*. Vrlo uspješan CD album franjevačke duhovne muzike objavljen je u izdanju Croatia Recordsa,

najbolji album duhovne muzike. Na sarajevskoj koncertnoj promociji albuma nastupit će: Tereza Kesovija, Zorica Kondža, Ivana Husar Mlinac, Marija Husar Rimac, Ivan Mikulić, Đordija Palić, Alan Hržica i VIS Jukić. Cijena ulaznice za ovaj humanitarni koncert je 15 KM, a uz svaku kupljenu ulaznicu dobijete na poklon CD *Pjesma nad pjesmama*.

Cro sacro etiketa Hrvatskog katoličkog radioa, Udruge đaka Franjevačke klasične gimnazije Visoko i u sukladi FMC Svjetlo riječi i HKD Napredak Sarajevo. Album je 2014. godine dobio nagradu na gradu Porin za



# Klix.ba

[www.klix.ba/apps](http://www.klix.ba/apps)

The image shows two smartphones side-by-side, both displaying the Klix.ba mobile application. The phone on the left is a black device showing a news article about Tešanj with a photo of a castle and buildings. The phone on the right is a white device showing a news article about a fashion week with a photo of three people. Both screens show other news items and a navigation bar at the top.

22:19

Početna

Tešanj - grad voda, zaposlenih ljudi i bogate historije

Doboj: Lara je na svijet došla u jeku poplava i olakšala porodici najteže trenutke

Oprez s limunom iz Turske: Kora opasna po zdravje

11. otvorio radno mjesto uz 180.000 eura

24 08:27 BHMOBILE 1 87%

klix

Druga večer Nivea BH Fashion Weeka: Pobjeda inovativnosti domaćih dizajnera

U2, Simple Minds, Deep Purple  
Velike muzičke zvijezde koje pohodile Sarajevo

Paradoksi Izbornog za Dovoljno 1.500, a m glasova

Teška saobra Ilijašu, pov

# Alerix®

feksofenadin 120 mg

Novi  
bezreceptni lijek!

*Postoji i jednostavniji način boravka u prirodi!*



*Pobjedi simptome alergije  
i uživaj u životu!*

- curenje nosa
- kihanje
- svrbež i suzenje očiju
- svrbež grla

JEDNOM DNEVNO  
**24h**  
BEZ SIMPTOMA ALERGIJE

